

ES ATVESEĻOŠANĀS UN NOTURĪBAS MEHĀNISMA PLĀNA NOVĒRTĒJUMS

Autori un iesaistītie partneri:

Andrejs Jakobsons (*FDP loceklis*);
Andris Piebalgs (*Bijušais EK komisārs, LV PEAK padomes loceklis*);
Andžs Ūbelis (*FDP loceklis*);
Gundars Bērziņš, Prof. (*LU BVEF dekāns, LV PEAK padomes priekšsēdētājs*);
Inna Šteinbuka, Prof. (*FDP priekšsēdētāja*);
Jānis Endziņš (*LTRK izpilddirektors, LV PEAK padomes loceklis*);
Jānis Platais Dr.oec. (*Bijušais FDP priekšsēdētājs, SVF un PB konsultants*);
Jānis Priede, Prof. (*LU BVEF Ekonomikas nodaļas vadītājs, LV PEAK Zinātniskās Padomes priekšsēdētājs*);
Juris Binde, Prof. (*LMT prezidents, LV PEAK padomes loceklis*);
Laimdota Straujuma, Dr.oec. (*Bijusī ministru prezidente, LV PEAK padomes locekle*);
Līga Menģelsone (*Latvijas darba devēju konfederācijas direktore*);
Mārtiņš Āboliņš (*FDP loceklis*);
Normunds Malnačs (*FDP sekretārs*);
Oļegs Barānovs, Dr.oec. (*LZA EPPI vadošais pētnieks*);
Olga Bogdanova, Dr.oec. (*RTU docente*);
Viktorija Zaremba, Dr.oec. (*FDP makroekonomiste*).

Rīga, 2021

Saīsinājumi

4G	ceturtās paaudzes mobilo sakaru pakalpojumi
5G	piektās paaudzes mobilo sakaru pakalpojumi
ANM	Atvēršanas un noturības mehānisma plāns 2021.-2026. gadiem.
ASV	Amerikas savienotās valstis
CEF	Connecting Europe Facility
CNG	Dabasgāze transportam
CO2	Oglekļa dioksīds
eis	Elektronisko iepirkumu sistēma
ES	Eiropas savienība
ESAO	Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija
FDP	Fiskālās disciplīnas padome
FM	Finanšu ministrija
IKP	Iekšzemes kopprodukts
IKT	Informācijas un komunikācijas tehnoloģijas
IT	Informācijas tehnoloģijas
LDDK	Latvijas darba devēju konfederācija
LTRK	Latvijas tirdzniecības un rūpniecības kamera
LU BVEF	Latvijas Universitātes biznesa vadības un ekonomikas fakultāte
LV PEAK	Latvijas Produktivitātes padome
LZA EPPI	Latvijas Zinātņu akadēmijas Eiropas politikas pētījumu institūts
Mb/s	Megabiti sekundē
MVU	Mazie un vidējie uzņēmumi
NAP 2027	Nacionālais attīstības plāns līdz 2027. gadam
NKI	Nacionālais kopienākums
P&A	Pētniecība un attīstība
PB	Pasaules banka
PVN	Pievienotās vērtības nodoklis
P&A	Pētniecība un attīstība
RTU	Rīgas Tehniskā universitāte
SP	Stabilitātes programma
SVF	Starptautiskais valūtas fonds
VPP	Valsts pētījumu programma
VTBI	Vidēja termiņa budžeta ietvars
VUGD	Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienests
VVBB	Vispārējās valdības budžeta bilance

Saturs

Saīsinājumi	2
Kopsavilkums	4
1. Atveseļošanas un noturības plāna makroekonomiskā ietekme	6
1.1. Iespējamie attīstības scenāriji	6
1.2. ANM ietekmes uz Latvijas makroekonomisko rādītāju dinamiku novērtējums ...	7
1.3. ANM makroekonomiskie riski	9
1.4. Secinājumi un priekšlikumi.....	11
2. Atveseļošanas un noturības plāna fiskālā ietekme.....	13
2.1. Iespējamā ietekme uz valsts budžetu	13
2.2. Fiskālie riski	16
3.3. Secinājumi un priekšlikumi.....	17
3. Ekspertu aptaujas rezultātu un sniegto viedokļu pārskats	18
3.1. Ekspertu aptauja	18
3.2. Atveseļošanas un noturības plāna komponentu atbilstības novērtējums.....	26
Komponente Nr.1. Klimata pārmaiņas un vides ilgtspēja.....	27
Komponente Nr.2. Digitālā transformācija.....	28
Komponente Nr.3. Nevienlīdzības mazināšana	29
Komponente Nr.4: Veselība	30
Komponente Nr.5: Ekonomikas transformācija un produktivitātes reforma.....	31
Komponente Nr.6: Likuma vara	35
Secinājumu un priekšlikumu kopsavilkums	36

Kopsavilkums

Pēc Finanšu Ministrijas aicinājuma (FM 2021.gada 8. februāra vēstule Nr 5.1 -25/21/720), Fiskālās Disciplīnas Padome sadarbībā ar Latvijas produktivitātes padomi LV PEAK izveidoja ekspertu paneli, lai veiktu Atveseļošanas un Noturības mehānisma (turpmāk – ANM) plāna novērtējumu. Ekspertu paneļa **mērķis** bija apzināt ANM plāna makroekonomisko un fiskālo ietekmi un novērtēt iekļauto reformu un projektu atbilstību ANM plānā definētajiem uzdevumiem un prioritātēm.

ANM **makroekonomiskas** ietekmes izpētei (1. sadaļa) tika izmantota makroekonomisko rādītāju analīze un modelēšana. Par pamatu vidēja termiņa izaugsmes scenāriju aprēķiniem ir izmantota Latvijas Produktivitātes ziņojuma 2020¹ metodoloģija, kā arī Finanšu ministrijas makroekonomiskās prognozes.

ANM **fiskālās** ietekmes novērtējuma uzdevums (2. sadaļa) bija izpētīt ANM ietekmi uz valsts budžetu, nodokļu ieņēmumiem un fiskālās ilgtspējas riskiem. Fiskālo rādītāju dinamika tika analizēta, izmantojot pieejamus Latvijas un, salīdzinājumam, citu valstu statistiskos rādītājus, Valsts Kases datus, kā arī Finanšu ministrijas fiskālo rādītāju prognozes.

ANM **atbilstības novērtējums ANM mērķim** (3. sadaļa) tika analizēts kopumā un komponentu griezumā, izmantojot ekspertu atzinumus un aptaujas metodes, ņemot vērā, ka ANM plāna mērķis ir nodrošināt ilgtspējīgu iedzīvotāju labklājības paaugstināšanu. Plānā iekļautās komponentes veido vienotu reformu un investīciju ietvaru, kura pamatuzdevums ir veicināt (1) produktivitātes pieaugumu, (2) mazināt nevienlīdzību, kā arī (3) veicināt klimata pāreju un (4) digitālo transformāciju.

Pētījuma ierobežojumi izriet no tā, ka ANM novērtējuma metodoloģija un struktūra tika izstrādāta mēneša laikā, bet paši novērtējumi tika vairākas reizes precizēti, sekojot līdzi ANM plāna uzlabošanas procesam. Nenoteiktība, kas bija saistīta ar ANM plāna izmaiņām, ļoti apgrūtināja novērtēšanas procesu.

Pētījuma rezultātā secināts, ka:

- ✓ ANM sastāda aptuveni 10% no Latvijai visiem pieejamajiem publiskajiem līdzekļiem nākamajos 7-8 gados vai 6,7% no 2020.gada IKP apjoma. Vienlaikus jāatzīmē, ka ANM ir tikai viens no publisko līdzekļu pieejamajiem avotiem nākamajos 7-8 gados un tāpēc to ir jāvērtē kontekstā ar citām investīcijām.
- ✓ ANM plāns ir fiskāli neitrāls, jo ANM finanšu līdzekļi budžetā tiek ieskaitīti kā ES granti. Tomēr ANM programmai ir nenoliedzami pozitīva ietekme uz valsts budžetu, kuru ir grūti kvantificēt. Tiešā fiskālā ietekme veidojas, ANM līdzekļiem aizstājot citus budžeta līdzekļus, lai veiktu nepieciešamos izdevumus un veicinot Latvijas ekonomikas izaugsmi, vienlaicīgi palielinot nodokļu bāzi un nodokļu ieņēmumus. Netiešā pozitīvā fiskālā ietekme iedarbosies vidējā termiņā, kad investīcijas rezultēsies potenciālā un arī reālā IKP pieaugumā, kas savukārt palielina nodokļu ieņēmumus.

¹ Pieejams: <https://www.em.gov.lv/en/node/79>

- ✓ Pēc vienkāršotas FDP ekspertu prognozes no 2022.gadam līdz 2026.gadam ANM programma varētu palielināt budžeta ieņēmumus par vairāk kā 500 miljoniem eiro.
- ✓ Valdībai nepieciešams izstrādāt fiskālo "izejas" stratēģiju, jo pēc ANM projektu aktīvās fāzes beigām būs jāiztiek ar nacionālā budžeta līdzekļiem. Straujas ekonomikas izaugsmes gadījumā, palielināsies nodokļu ieņēmumi, kas varētu kompensēt ārēja finansējuma (grantu) trūkumu. Bet, ja ekonomikas izaugsme būs mērena, varētu rasties nepieciešamība pēc budžeta konsolidācijas, lai nepieļautu valsts parāda pieaugumu. Covid-19 pēckrīzes perioda fiskālās "izejas" stratēģijas mērķis ir izstrādāt ceļa karti, kas iezīmēs atgriešanos pie sabalansēta budžeta, vai pat pie budžeta ar pārpalikumu.
- ✓ Aptaujas rezultāti liecina, ka vairākums ekspertu sagaida nelielos uzlabojumus reformu rezultātā. Eksperti sagaida ANM pozitīvu ietekmi uz produktivitāti un eksportspējas uzlabošanu. Viskritiskāk tiek vērtētas komponentes "Nevienlīdzība", "Veselība" un "Likuma vara". Bieži tiek norādīts uz pasākumu ieviešanas un projektu vadības kvalitātes riskiem, kā arī uz neesošām pasākumu ieviešanas ceļa kartēm un kvalitātes vērtēšanas kritērijiem. Ļoti bieži eksperti norādījuši uz plāna sadrumstalotību un izteikti resorisko pieeju.
- ✓ Ir jāatzīmē, ka ANM plāna izstrāde notika Covid-19 krīzes vispārējas sabiedrības noguruma ēnā. Iesniegto projektu pieprasītais finanšu apjoms ievērojami pārsniedza ANM iespējas, kas radīja papildus spiedienu uz valdību un ANM plāna izstrādātājiem. Ir jāuzteic FM darbs grūtos apstākļos un demokrātiskā plāna izstrādāšanas procedūra, ar plašu sociālo partneru iesaisti.
- ✓ Nepieciešama ANM plāna ciešāka saite ar citiem valsts plānošanas dokumentiem, it sevišķi Nacionālo attīstības plānu. Nepieciešams panākt, lai ANM plāns papildinātu citus valsts mēroga projektus prioritāro mērķu sasniegšanai, veidojot sinerģiju un multiplikatora efektu.
- ✓ Lai arī ANM plāns sevī ietver daudz labu, ekonomikai un sabiedrības attīstībai lietderīgu pasākumu, programmā ir jūtama resoriskā pieeja. Plānam trūkst "lielā mērķa" ambīciju, kas ievērojami ietekmētu ilgtspējīgo ekonomikas un valsts sociālo attīstību.

1. Atveseļošanas un noturības plāna makroekonomiskā ietekme

1.1. Iespējamie attīstības scenāriji

Ekonomikas ministrijas, Finanšu ministrijas, Latvijas Bankas, vairāku Latvijas komercbanku un dažādu starptautisko organizāciju, tādu kā Eiropas Komisija, ESAO u.c. prognozes rāda, ka Latvijas ekonomikā 2021.gadā, pēc Covid-19 pandēmijas izraisītā krituma 2020.gadā, atgriezīsies izaugsme. Tiesa, tas galvenokārt notiks bāzes efekta dēļ, t.i., pamazām "atverot" tās nozares, kuras vīrusa izplatības ierobežojumu dēļ bija slēgtas vai darbojās nepilnā jaudā. Vairums prognožu rāda, ka sasniegt pirms Covid-19 ekonomikas līmeni izdosies 2022.gadā.

Tāpat vairums prognožu rāda, ka vidēja termiņa periodā izaugsme turpināsies. Tomēr, Latvijai ir svarīgi nodrošināt tādus ekonomikas pieauguma tempus, kas pārsniegtu ES vidējos tempus un Latvija varētu sasniegt attīstīto valstu dzīves līmeni jau pārskatāmā nākotnē.

Ekspertu panelis, kas izveidots Latvijas Atveseļošanas un noturības mehānisma plāna (ANM) projekta vērtēšanai un, kurā darbojas Fiskālās disciplīnas padomes (FDP), Latvijas Produktivitātes padomes LV PEAK (tālāk tekstā – LV PEAK) pārstāvji un neatkarīgie eksperti, uzskata, ka strukturāli transformējot ekonomiku, ir iespējams panākt lielāku efektu uz iedzīvotāju labklājības pieaugumu nākotnē. Covid-19 pandēmijas radītās pārmaiņas, globālās tehnoloģiju attīstības tendences un ES Zaļais kurss paver jaunas iespējas Latvijas ekonomikas produktivitātes līmeņa paaugstināšanā, ieguldot jaunās tehnoloģijās, digitalizācijā, inovācijā.

Lai novērtētu Latvijas tautsaimniecības attīstības perspektīvas post-covid periodā, VPP projekta reCOVeRY-LV ietvaros, LV PEAK izstrādāja "Latvijas produktivitātes ziņojumu 2020", kas ietver divus tautsaimniecības attīstības scenārijus līdz 2030. gadam. Tika analizēti *trenda* un *paātrinātas izaugsmes attīstības* scenāriji. *Trenda* scenārijā, saglabājoties līdzšinējām tendencēm, tuvākajos gados (no 2021. līdz 2024. gadam) IKP izaugsme varētu sasniegt vidēji 3,9% gadā, bet turpmākajos gados ekonomikas ikgadējie izaugsmes tempi kļūs lēnāki un būs 2,5% robežās. *Paātrinātas izaugsmes attīstības* scenārijā, kas paredz konkurētspējas priekšrocību balstīšanu uz tehnoloģiskiem faktoriem, ražošanas efektivitāti, inovācijām, digitalizāciju, ieguldījumiem cilvēkkapitālā, kā arī spējai pielāgoties un izmantot globālo pārmaiņu radītās iespējas, ekonomikas izaugsme vidēji no 2021.-2024.gadam var sasniegt 5,3%, bet turpmākajos gados dekādē vidēji 3,7% ik gadu².

Kopumā aprēķini parāda, ka jaunāko tehnoloģiju ieviešana, jaunu produktu un pakalpojumu attīstīšana, kā arī digitālo risinājumu plašāka izmantošana un procesu efektivitātes uzlabošana rada būtisku ietekmi uz straujāku nozaru un visas tautsaimniecības izaugsmi. Produktivitātei abos attīstības scenārijos ir lielākais devums izaugsmē. Tomēr jāatzīmē, ka nozīmīgs faktors straujākas izaugsmes nodrošināšanā ir arī darbaspēka pieejamības problēmas risinājumiem. Ieguldījumiem cilvēkkapitālā ir ļoti liela nozīme. Kritiski svarīgi ir nodrošināt augošās un produktīvās nozares ar darbaspēku, kas nozīmē, ka ir jāpārskata līdzšinējās pieaugušo izglītības programmas un jāveicina darbaspēka pārplūde no mazāk produktīviem sektoriem uz produktīvām nozarēm.

² <https://www.bvef.lu.lv/petnieciba/petnieciba/zinatniskie-instituti/lu-donnica-lv-peak/>

Ekspertu panelis uzskata, ka, lai īstenotos *paātrinātas izaugsmes attīstības* scenārijs, nepieciešams gudri ieguldīt publiskos līdzekļus ekonomikas kapacitātes noturēšanai īstermiņā un ekonomikas transformācijas pasākumiem vidējā un ilgtermiņā. Lielāks efekts ir panākams stratēģiski un sinerģiski ieguldot gan īstermiņam, gan vidējam termiņam pieejamos publiskos finanšu līdzekļus, pamatojoties uz tādiem valsts atbalsta kritērijiem, kuri stimulētu ekonomikas transformāciju uz augstāku pievienoto vērtību.

Pēc 2021.gada aprīlī pieejamas informācijas, provizoriski Latvijai ir pieejami ~18 mljrd. EUR nākamajiem 7-8 gadiem. Šāds kumulatīvais finanšu resurss ietver gan Covid-19 krīzes pārvarēšanai paredzamos vidēja termiņa plānošanas dokumentos iezīmētos valsts budžeta ieguldījumus, gan Latvijai paredzētos Eiropas Savienības budžeta līdzekļus, tai skaitā ES daudzgadu budžetā finansējumu.

Vienlaikus jāatzīmē, lai panāktu straujāku produktivitātes pieaugumu un nodrošinātu stabilu ekonomikas izaugsmi, ir vitāli svarīgi ne vien ilgtspējīgi ieguldīt pieejamos publiskos finanšu līdzekļus, bet arī veicināt privāto investīciju apjoma pieaugumu, stimulējot kreditēšanas pieaugumu un kapitāla tirgus attīstību.

1.2. ANM ietekmes uz Latvijas makroekonomisko rādītāju dinamiku novērtējums

Būtiska loma augstāk minētā publiskā finansējuma ietvaros ir Atveseļošanas un noturības mehānisma plānam (turpmāk – ANM). Precizētais ANM plāns³ ietver reformas un investīcijas par finansējuma maksimālo indikatīvo finansējumu 1,82 miljard. eiro. Tā ir būtiska summa Latvijai - 10% no visiem pieejamajiem publiskajiem līdzekļiem nākamajos 7-8 gados vai 6,2% no 2020.gada IKP apjoma. Vienlaikus jāatzīmē, ka ANM ir tikai viens no publisko līdzekļu pieejamajiem avotiem nākamajos 7-8 gados un tāpēc to ir jāvērtē kontekstā ar citām investīcijām.

Finanšu ministrija ir novērtējusi ANM makroekonomisko ietekmi uz Latvijas IKP un nodarbinātību⁴. Atbilstoši šim vērtējumam, ANM investīciju scenārijā ar 1,65 mljrd. eiro finansējumu kumulatīvā ietekme uz IKP pieaugumu veido 1,3 procentpunktus un uz nodarbinātību - 0,63 procentpunktus. Savukārt, scenārijā ar 1,963 mljrd. eiro finansējumu, kumulatīvā ietekme uz IKP pieaugumu veido 1,5 procentpunktus un uz nodarbinātību - 0,77 procentpunktus.

Ekspertu panelis kopumā piekrīt Finanšu ministrijas novērtējumam. Vienlaikus, tas ir uzskatāms par sākotnējo novērtējumu, jo aprēķini ir veikti, balstoties nevis uz ANM projektu izvērtējumu, bet uz minētā plāna komponentu (klimata pārmaiņas, digitālā transformācija, nevienlīdzības mazināšana, veselība, ekonomikas transformācija un produktivitāte, likuma vara) prognozēto ieguldījumu analīzi. Bez tam, ANM investīcijas netika vērtētas sinerģijā ar citiem ieguldījumu veidiem, piemēram, ES struktūrfondu un Rail Baltica investīcijām. Tāpat, būtiski ir analizēt, kā pieejamās investīcijas ietekmēs būvniecības jaudu un vai šī nozare “nepārkarsīs”.

³ <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40501214&mode=mk&date=2021-04-20>

⁴ Finanšu ministrija nav veikusi ANM makroekonomisko ietekmi precizētajam ANM plānam ar 1,82 mljrd. eiro finansējumu. Tāpēc tālāk tekstā ir analizēti FM novērtētie scenāriji ar 1,65 mljrd. eiro un 1,963 mljrd. eiro finansējumu

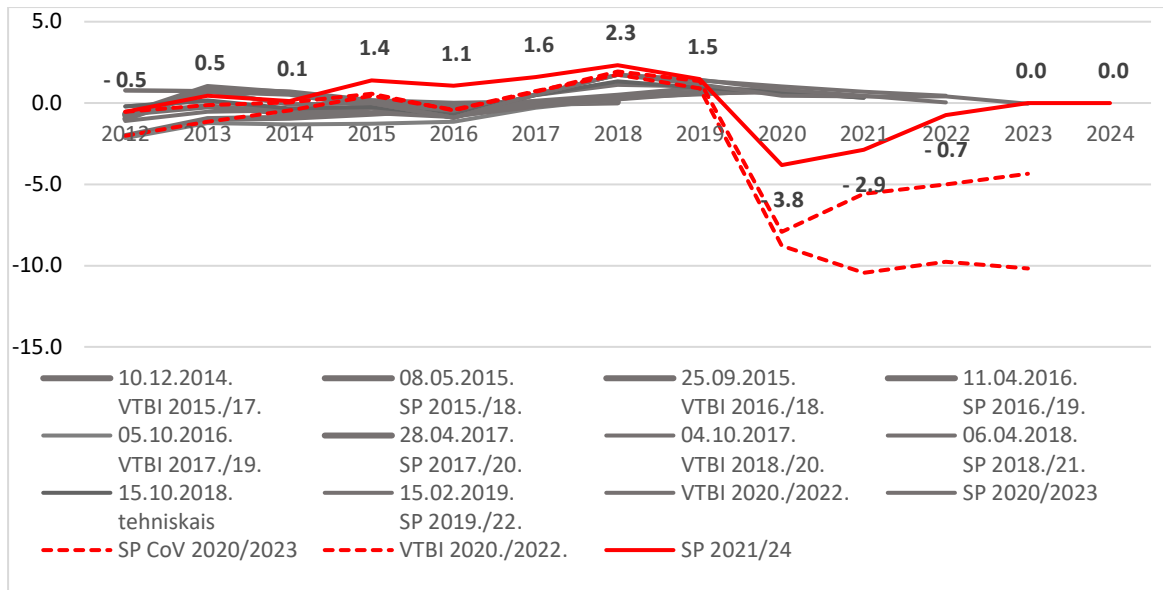
Balstoties uz Finanšu ministrijas aprēķiniem, ekspertu panelis novērtēja ANM ietekmi uz investīciju plaisu un produktivitāti.

Jāatzīmē, ka pēdējo desmit gadu investēšanas tendences Latvijas ekonomikā bija ļoti vājas ar nenoturīgu dinamiku. Investīcijas vidēji gadā pieauga par 4,5% un veidoja 22% no IKP, kas ir krietni zemāks līmenis nekā pirms globālās finanšu krīzes. Investīciju plaisa varētu būt vērtējama aptuveni 10% no kumulatīvām investīcijām pēdējos desmit gados. Tas lielā mērā ietekmēja arī produktivitātes dinamikas vājināšanos, kas periodā no 2010.gada līdz 2020.gadam vidēji pieauga par 2,2% gadā.

Ekspertu paneļa aprēķini rāda, ka ANM investīcijas var mazināt investīciju plaisu vismaz par 25-30% nākamo piecu gadu laikā, tādējādi, radot papildus stimulus produktivitātes kāpināšanai.

Finanšu ministrijas veiktais ANM makroekonomiskās ietekmes novērtējums liecina, ka produktivitātes pieauguma tempi laika periodā no 2022. līdz 2029.gadam sasniegs 3,5% gadā, un ANM investīciju kumulatīvā ietekme uz produktivitātes pieaugumu veidos no 0,63 līdz 0,73 procentpunktiem. Jāatzīmē, ka produktivitātes kāpumu lielā mērā noteiks ANM investīciju struktūra. Īpaši jānorāda, ka produktivitātes palielināšanai būtiska nozīme ir ieguldījumiem P&A un jauno tehnoloģiju attīstībai, kas pēc Finanšu ministrijas vērtējuma veido vien 5% no kopējām ANM investīcijām. Ņemot vērā to, ka visās ES dalībvalstīs tuvākajos gados ir paredzēti apjomīgi ieguldījumi, izaugsmes tempus un konkurētspējas pozīcijas uzlabošanas lielā mērā noteiks investīcijas, kas veicinās tehnoloģiskās un strukturālās pārmaiņas.

Finanšu ministrijas pašreizējās makroekonomiskās prognozes attiecībā uz izlaidis starpību liecina, ka Latvijas ekonomika tuvākajos gados pakāpeniski atgriezīsies tuvu ekonomikas potenciāla rādītājiem. 1.attēlā ir redzamas dažādu gadu vidēja termiņa budžeti un Stabilitātes programmām prognozētās izlaidis starpības, kā arī izlaidis starpības vērtības budžeta plānošanas dokumentos, pirms ANM ietekmes novērtējuma, piemēram, VTBI 2021/2023. Salīdzinot ar prognozēm VTBI 2021/2023, izlaižu starpības vērtība ir paaugstināta visam prognozēšanas periodam. Prognozes turpmākiem gadiem mainītas sekojoši: 2021. gada izlaižu starpība novērtēta to paaugstinot par 2,7%; 2022. gadam paaugstinot par 4,2%; 2023. gadam paaugstinot par 4,4%. Izlaižu starpība 2024. gadam prognozēta 0.0%, tādējādi, izlīdzinot reālā un potenciālā IKP līmeni. Tādējādi, var secināt, ka bez ANM ietekmes ekonomikas tuvināšanās sava potenciāla līmenim būtu lēnāka.

Avots: FM

1.attēls. Izlaižu starpības novērtējuma pārmaiņas, plānojot VIBI un SP periodā no 2012.-2024. gadiem.

Ekspertu panelis secina, ka ANM investīcijas kopumā sekmēs paātrinājuma scenārija īstenošanos. Tomēr, pastāv virkne ANM īstenošanas risku.

1.3. ANM makroekonomiskie riski

Novērtējot ANM makroekonomisko ietekmi uz tautsaimniecības attīstību, būtiski ir atzīmēt ne tikai potenciālos ieguvumus, bet arī riskus un iespējas, kā tos minimizēt.

Viens no būtiskākajiem riskiem ir saistāms ar būvniecības nozares “pārkaršanu”, ņemot vērā lielos plānotos ieguldījuma apjomus ekonomikā nākamajos 7-8 gados, tai skaitā arī Rail Baltica būvniecību. Tāpēc ir būtiski noteikt, kā tas ietekmēs darbaspēka un būvmateriālu izmaksas un iespējams būtu lietderīgi, konkurences nodrošināšanai, uz laiku plašāk atļaut iesaistīt būvniecībā ārvalstu kompānijas.

Saistībā ar ANM būtu apsverams mainīt investīciju struktūru, samazinot infrastruktūras daļu tajā, kas saistīta ar būvniecību. Atbilstoši FM aprēķiniem, ANM struktūrā lielākā investīciju daļa ir vērsta uz infrastruktūras attīstību – kopumā izdevumi infrastruktūras projektiem veido 65% no kopējām investīcijām. Kā tika atzīmēts iepriekš, tad produktivitātes palielināšanai būtiska nozīme ir ieguldījumiem P&A un jauno tehnoloģiju attīstībai, bet ieguldījumi jauno tehnoloģiju attīstībā sastāda vien 5%. Tāpat, ieguldījumi cilvēkkapitālā veido salīdzinoši nelielu proporciju – 10 procentus.

Otrs risks ir saistāms ar ieguldījuma atdevi un kvalitāti. Publisko infrastruktūras projektu realizēšana nodrošina spēcīgu impulsu ekonomiskai aktivitātei īstermiņā un vidējā termiņā, kā arī ievērojami veicina ekonomisku attīstību ilgtermiņā. Tomēr, jāņem vērā, ka slikta projektu pārvaldība, t.sk., plānošana, atlase un ieviešana, rada ekonomikai ievērojamus riskus. Plānojot

projektus, būtiski izvērtēt to atbilstību nospraustiem vispārīgiem mērķiem, kā arī sniegumu pasaules vadošajos indeksos (Konkurētspējas indekss, Inovāciju indekss u.c.) identificēto Latvijas konkurētspējas problēmjautājumu risināšanā. Par projekta atlases un ieviešanas potenciālo efektivitāti liecina alternatīvo projektu izvērtējums attiecīgā mērķa sasniegšanai, noteiktajos terminos mērāmi rezultatīvie rādītāji, detalizēta finanšu, ekonomikas, tehniskā un juridiskā analīze, apzināti un izvērtēti riski, projekta sasaiste un atspoguļošana stratēģiskajos un politikas plānošanas dokumentos, īstenota rīcības koordinācija starp valsts un pašvaldības institūcijām, u.c. . Vienlaikus būtiski nodrošināt, lai, izvēloties projektus, netiek veidota paralēlā infrastruktūra, ir novērtēts projekta sniegums ne tikai pamata sektorā, bet arī citos sektoros, nosprausti mērķiem maksimāli tiek izmantota esoša infrastruktūra, kā arī papildus projekta pamata mērķim ir definētas infrastruktūras izmantošanas jaunas iespējas, atbalstot zema oglekļa nākotni.

Lielāks efekts ir panākams stratēģiski un sinerģiski ieguldot gan īstermiņam, gan vidējam termiņam pieejamos publiskos finanšu līdzekļus, pamatojoties uz tādiem valsts atbalsta kritērijiem, kuri stimulētu ekonomikas transformāciju uz augstāku pievienoto vērtību.

LV PEAK šādus kritērijus ir izstrādājusi (skatīt Latvijas Produktivitātes ziņojumu 2020, interneta vietne: <https://www.bvef.lu.lv/petnieciba/petnieciba/zinatniskie-instituti/lu-domnica-lv-peak/>). Pamatojoties uz ORBIS datubāzes datiem, tajā ir definēti zinātniski pamatoti trīs valsts atbalsta kritēriji produktivitātes veicināšanai (viens pamatkritērijs un divi papildu kritēriji). Pirmais – vai vidējā termiņā uzņēmums bijis spējīgs nodrošināt augstāku produktivitāti nekā citi līdzīgi uzņēmumi (tajā pašā lieluma un vecuma grupā, nozarē un lokācijā). Šis pamatkritērijs nodrošina to, ka valsts atbalstu saņem uzņēmumi, kas arī nākotnē visticamāk spēs uzrādīt augstu produktivitāti. Otrais (papildu) kritērijs ir – uzņēmuma piederība pie uzņēmumu grupas ar augstāku varbūtību turpināt saimniecisko darbību. Pētījuma rezultāti liecina, ka augstāka varbūtība turpināt saimniecisko darbību ir apstrādes rūpniecības uzņēmumiem, kā arī gados vecākiem uzņēmumiem ar darbinieku skaitu virs desmit. Trešais (papildu) kritērijs – ievērojama daļa no saimnieciskās darbības tiek veikta teritorijās ar augstu bezdarba līmeni. Šo trīs kritēriju relatīvo svarīgumu var mainīt atkarībā no ekonomiskā cikla fāzes. Piemēram, ekonomiskās krīzes periodā, pieaugot darbavietu saglabāšanas aktualitātei, var palielināt trešā kritērija svaru. Savukārt, ekonomiskā cikla ekspansijas fāzē var palielināt pirmā kritērija svaru. Jāturpina citu kritēriju izmantošanas analīze (eksportspēja, piederība ekosistēmai, augstas pievienotās vērtības radīšana u.c.).

Trešais risks – cilvēkkapitāla nepietiekamība. Redzot, ka nākotnē darba tirgū saasināsies darbaspēka nepietiekamības problēma, ir nepieciešams stiprināt pieaugušo izglītības sistēmu, lai nodrošinātu darbaspēka pāreju no neproduktīvām jomām uz augošām nozarēm. Pieaugušo izglītības sistēmas efektivitātei būs nozīmīga loma arī Covid-19 negatīvo seku mazināšanā un kopējā tautsaimniecības produktivitātes līmeņa paaugstināšanā. Jāveicina darbaspēka pāreja no nozarēm, kas piedzīvo apjomīgu kritumu un visticamāk ilgstoši neatgūs pirms krīzes līmeni uz nozarēm, kas turpina augt arī pandēmijas izplatības apstākļos.

Ņemot vērā augstāk minēto, saistībā ar ANM, būtu apsverama iespēja palielināt ieguldījumu daļu cilvēkkapitāla attīstībā, kura šobrīd ANM struktūrā, kā tika atzīmēts, veido salīdzinoši nelielu proporciju – 10 procentus.

1.4. Secinājumi un priekšlikumi

- Lai īstenotos LV PEAK izstrādātais paātrinājuma scenārijs, nepieciešams gudri ieguldīt publiskos līdzekļus ekonomikas kapacitātes noturēšanai īstermiņā un ekonomikas transformācijas pasākumiem vidējā un ilgtermiņā.
- ANM ir būtiska loma paātrinājuma scenārija īstenošanā. ANM sastāda aptuveni 10% no Latvijai visiem pieejamajiem publiskajiem līdzekļiem nākamajos 7-8 gados vai 6,7% no 2020.gada IKP apjoma. Vienlaikus jāatzīmē, ka ANM ir tikai viens no publisko līdzekļu pieejamajiem avotiem nākamajos 7-8 gados un tāpēc to ir jāvērtē kontekstā ar citām investīcijām.
- Ekspertu panelis kopumā piekrīt Finanšu ministrijas ANM makroekonomiskajam novērtējumam. Vienlaikus, tas ir uzskatāms par sākotnējo novērtējumu, jo aprēķini ir veikti, balstoties nevis uz ANM projektu izvērtējumu, bet uz minētā plāna komponentu prognozēto ieguldījumu analīzi. Bez tam, ANM investīcijas ir jāvērtē sinerģijā ar citiem ieguldījumu veidiem, piemēram, ES struktūrfondu un Rail Baltica investīcijām.
- ANM plānam ir pozitīva ietekme uz produktivitāti un tas samazina investīciju plaisu. Produktivitātes kāpumu lielā mērā noteiks ANM investīciju struktūra. Īpaši jānorāda, ka produktivitātes palielināšanai būtiska nozīme ir ieguldījumiem P&A un jauno tehnoloģiju attīstībai, kas pēc Finanšu ministrijas vērtējuma veido vien 5% no kopējām ANM investīcijām.
- Viens no būtiskākajiem ANM īstenošanas riskiem ir saistāms ar būvniecības nozares "pārkaršanu", ņemot vērā lielos plānotos ieguldījuma apjomus ekonomikā nākamajos 7-8 gados, tai skaitā arī Rail Baltica būvniecību. Tāpēc ir būtiski noteikt, kā tas ietekmēs darbaspēka un būvmateriālu izmaksas un iespējams būtu lietderīgi, konkurences nodrošināšanai, uz laiku plašāk atļaut iesaistīt būvniecībā ārvalstu kompānijas.
- Publisko infrastruktūras projektu realizēšana nodrošina spēcīgu impulsu ekonomiskai aktivitātei īstermiņā un vidējā termiņā, kā arī ievērojami veicina ekonomisku attīstību ilgtermiņā. Tomēr, jāņem vērā, ka slikta projektu pārvaldība, t.sk., plānošana, atlase un ieviešana, rada ekonomikai ievērojamus riskus. Lielāks efekts ir panākams stratēģiski un sinerģiski ieguldot gan īstermiņam, gan vidējam termiņam pieejamos publiskos finanšu līdzekļus, pamatojoties uz tādiem valsts atbalsta kritērijiem, kuri stimulētu ekonomikas transformāciju uz augstāku pievienoto vērtību.
- Redzot, ka nākotnē darba tirgū saasināsies darbaspēka nepietiekamības problēma, ir nepieciešams stiprināt pieaugušo izglītības sistēmu, lai nodrošinātu darbaspēka pāreju no neproduktīvām jomām uz augošām nozarēm. Pieaugušo izglītības sistēmas efektivitātei būs nozīmīga loma arī Covid-19 negatīvo seku mazināšanā un kopējā tautsaimniecības produktivitātes līmeņa paaugstināšanā. Jāveicina darbaspēka pāreja no nozarēm, kas piedzīvo apjomīgu kritumu un visticamāk ilgstoši neatgūs pirms krīzes līmeni uz nozarēm, kas turpina augt arī pandēmijas izplatības apstākļos. Ņemot vērā augstāk minēto, saistībā ar ANM, būtu

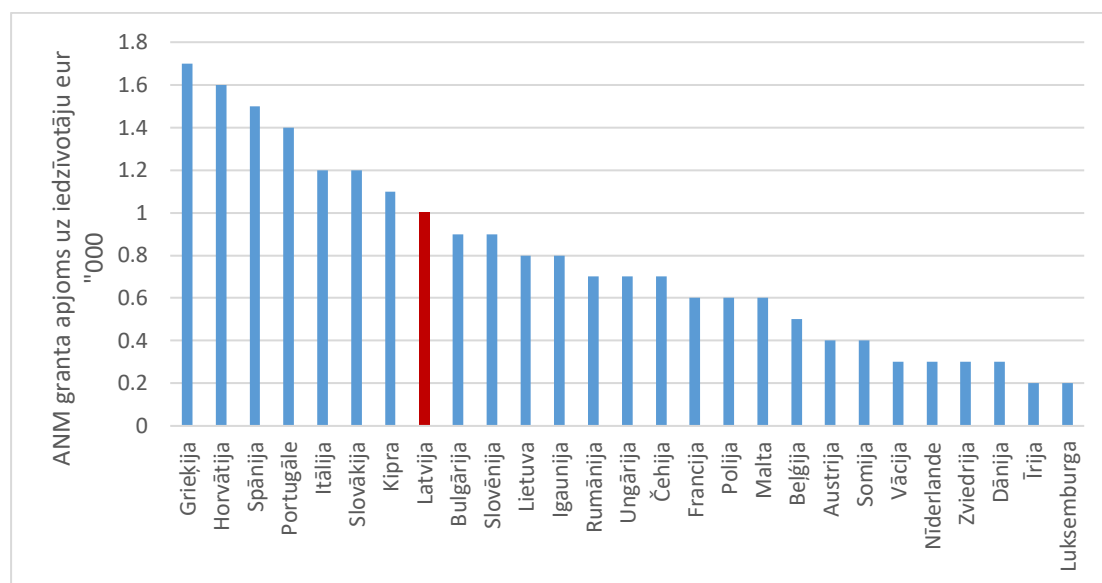
apsverama iespēja palielināt ieguldījumu daļu cilvēkkapitāla attīstībā, kura šobrīd ANM struktūrā veido salīdzinoši nelielu proporciju – 10 procentus.

2. Atveseļošanas un noturības plāna fiskālā ietekme

2.1. Iespējamā ietekme uz valsts budžetu

Eiropas atveseļošanas plāna, kura lielākā komponente ir ANM, izveide ir nozīmīgs solis ES tālākā integrācijā. Pirmo reizi ES aizņemsies starptautiskajos tirgos tik lielā apjomā – 750 miljardi eiro. Daudzi to uzskata par pirmo nozīmīgo soli ES fiskālā centralizācijā, kas līdz šim nebija izdevusies. Plānotais instruments un fiskālā centralizācija ne tikai palīdzēs ES valstīm ar lielu valsts parādu samazināt parāda apkalpošanas izmaksas, bet arī mainīs pasaules vērtspapīru tirgus arhitektūru – izveidos jaunu finanšu instrumentu – visas Eiropas obligāciju, drošu aktīvu, kuru garantē ietekmīga ekonomiskā savienība. Daudzi ekonomisti to redz kā labu alternatīvu ASV desmit gadu obligācijām, un kā labu katalizatoru, kas palīdzētu eiro kļūt par vēl nozīmīgāku rezerves valūtu pasaulē.

ANM tiek plānots ES dalībvalstīm neatmaksājamu grantu veidā un aizdevumu ar izdevīgām procentu likmēm veidā. Ņemot vērā, ka Latvija pati var aizņemties starptautiskos finanšu tirgos par rekordzemām likmēm, tiek plānots, ka Latvija izmantos tikai granta daļu, kas varētu sasniegt apmēram 1,9 miljardus eiro. No zemāk pievienotā grafika⁵ (2.attēls) var secināt, ka grantu piešķirums Latvijai uz iedzīvotāju skaitu ir labs salīdzinājumā ar citām valstīm, it sevišķi ņemot vērā faktu, ka infekcijas izplatība Latvijā bija salīdzinoši zema Covid-19 pirmā viļņa laikā. ***Ekspertu panelis uzskata, ka šāds lēmums pašreizējā situācijā ir ekonomiski pamatots un pareizs.***

Avots: *The Economist*

2.attēls. Plānotais ANM granta apjoms uz 1000 iedzīvotājiem

ES šobrīd plāno diversificētu finansēšanas stratēģiju, kuras ietvaros tiks izlaistas dažāda termiņa obligācijas, kuru atmaksas termiņš beigsies ne vēlāk kā 2058.gadā. Obligāciju atmaksai, un ar to saistīto komisiju un procentu apmaksai, tiek plānoti vairāki avoti. Tās obligācijas, kas tiks izmantotas aizdevumiem, tiks atmaksātas no aizņemušos dalībvalstu iemaksātājām summām, t.sk., sedzot saistītās komisijas un procentu maksas (uz Latviju šis neattieksies). Pārējo daļu šobrīd paredzēts segt no regulārajiem ES pašu ieņēmumiem (t.s., pašu resursiem), piemēram, no importa nodokļiem, no PVN balstītā resursa, no resursa, kas saistīts ar nepārstrādātā izlietotā plastmasas

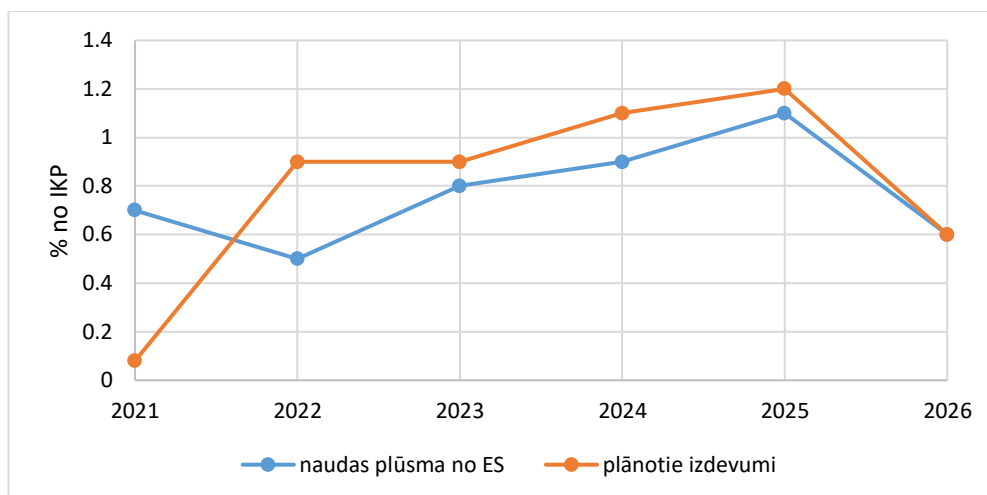
⁵ *The Economist* 2021.gada 3.-9. aprīļa izdevums

iepakojuma daudzumu un nacionālā kopienākuma resursa. Ir paredzēts, ka Eiropas Komisija ierosinās arī jaunus resursus, tādus kā, oglekļa ievēdzenas korekcijas mehānisms un digitālā nodeva, ko varēs izmantot obligāciju atmaksai. Tomēr ekonomisti prognozē, ka reāla obligāciju atmaksa vispār netiks veikta, un parāds vienkārši tiks refinansēts, izlaižot jaunas obligācijas.

Pašu resursu reglamentējošie tiesību akti ļauj Eiropas Komisijai, kas realizēs aizņemšanos finanšu tirgos, pieprasīt no dalībvalstīm papildus iemaksas ES budžetā proporcionāli katras valsts NKI daļai kopējā ES NKI, lai nodrošinātu nepieciešamos finanšu resursus, arī izņēmuma gadījumos, kad kāda valsts nespētu norēķināties par savām saistībām. Pirms šo papildus resursu pieprasīšanas, Eiropas Komisijai jāizvērtē visas iespējas, arī, piemēram, izmantojot īstermiņa aizņemšanos finanšu tirgos, bet ievērojot Lēmumā par pašu resursiem paredzētos ierobežojumus. Ja tomēr nav iespējams nodrošināt vajadzību pēc finanšu resursiem, tad Eiropas Komisija kā galējo rezervi drīkst ikgadējā ES budžeta procedūras ietvaros pieprasīt no dalībvalstīm papildus resursu summas, kuras ir proporcionālas un jebkurā gadījumā nedrīkst pārsniegt dalībvalstu pašu resursu maksimālo apjomu, kas uz laiku paaugstināts, proti, 0,6 % no dalībvalstu nacionālā kopienākuma.

FM Stabilitātes programmā 2021.-2024.gadiem uzsver, ka ANM plāns ir fiskāli neitrāls. Ekspertu panelis piekrīt, ka ANM plānam formāli nav ietekmes uz kopbudžeta bilanci, jo ANM finanšu līdzekļi budžetā tiek ieskaitīti ieņēmumu pusē kā ES granti, lai finansētu ANM izdevumus. Pēc ekspertu panelim pieejamās ANM plāna darba versijas, šobrīd ANM plānā iekļautajiem projektiem nav paredzēts valsts līdzfinansējums. Tomēr skatoties no ekonomiskā aspekta, **ANM programmai ir nenoliedzami pozitīva ietekme uz valsts budžetu**, kuru ir grūti kvantificēt. *Tiešā fiskālā ietekme* veidojas, ANM līdzekļiem aizstājot citus budžeta līdzekļus, lai veiktu nepieciešamos izdevumus un veicinot Latvijas ekonomikas izaugsmi – daļa līdzekļu tiks izmantoti investīcijām, materiālu iegādei, darbaspēka apmaksai, u.t.t., palielinot nodokļu bāzi un attiecīgi arī nodokļu ieņēmumus. *Netiešā pozitīvā fiskālā ietekme* būs novērojama vidējā termiņā, kad investīcijas rezultēsies potenciālā un arī reālā IKP pieaugumā, kas savukārt palielina nodokļu ieņēmumus.

Finanšu ministrijas sagatavotais ANM plāns sevī neietver prognozes par plāna fiskālo ietekmi uz VVBB, lai gan ANM ietvaros saņemtie līdzekļi ir ietverti makroekonomikas prognozēs. Ekspertu paneļa rīcībā nav pietiekoši detalizētas un precīzas informācijas, lai noteiktu plāna ietekmi uz budžeta bilanci, tomēr tiek plānots, ka no ES, tuvākos vairāk kā 5 gadus, valsts ekonomikā ieplūdis ievērojamas naudas summas (3.attēls), kas paātrinās ekonomikas attīstību un uzlabos arī nodarbinātības rādītājus. Atbilstoši FM aprēķiniem, ANM kumulatīvā ietekme, atkarībā no scenārija, būs 1,3-1,5 % papildus IKP pieaugumam 2022.-2029.gados.

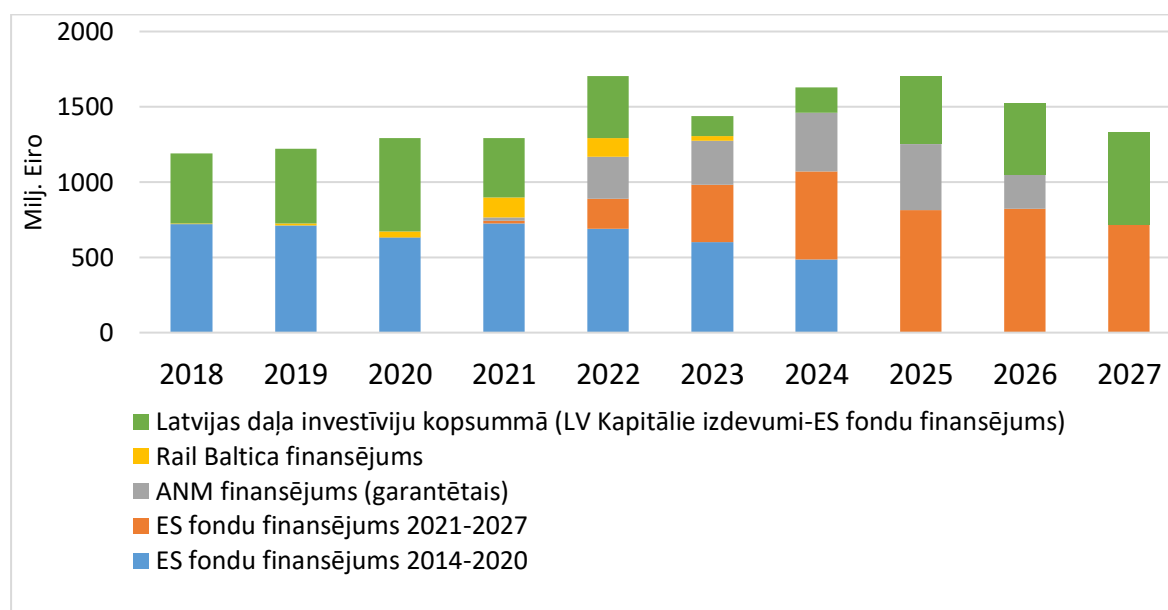

Avots: FM

3.attēls. Plānotās ANM finanšu plūsma no ES un plānotie ANM izdevumi

Pēc vienkāršotas FDP ekspertu prognozes, no 2022.gada līdz 2026.gadam, ANM programma varētu palielināt budžeta ieņēmumus par vairāk kā 500 miljoniem eiro.

Saskaņā ar FM aprēķinu, ANM ietekmes sākums ir 2021. gads un ietekmes laika horizonts ir 2029. gads. Šajā laika posmā ir prognozēta gan apjomīgas finanšu plūsmas ienākšana ekonomikā, Latvijas ekonomikā (2022.g.-2026.g.), gan šīs plūsmas apsūkums (2027.g.-2029.g.), kas parādīs reālo programmas ieviešanas fiskālo un makroekonomisko efektu un atdevi no veiktiem ieguldījumiem. Ekspertu panelis secina, ka ANM programmai ir sagaidāma nopietna loma ekonomikas izaugsmes potenciāla paaugstināšanai un fiskālās ilgtspējas stiprināšanai 2022.-2026.gados, tomēr faktiskās ietekmes efekts būs atkarīgs no apstiprināto projektu īstenošanas kvalitātes.

Avots: FM un FDP aprēķini

4. attēls. Latvijas kapitālie izdevumi un pieejamais/izlietotais ES fondu, ANM, RailBaltica finansējums.

Latvija katrā ES fondu plānošanas periodā saņem ievērojamus līdzekļus no ES fondiem, ieguldījums no Latvijas valsts kopbudžeta pašu ieņēmumiem var būt ļoti atšķirīgs (4.attēls). Piemēram, 2018., 2019. gadā Latvijas ieguldījums salīdzinot ar ES fondu ieguldījumu kapitālos izdevumos bija 1/3 daļa. 2020. gads papildus Covid-19 krīzei bija arī pārejas gads starp diviem ES fondu plānošanas periodiem un Latvijas daļa kapitālos ieguldījumos bija līdzvērtīga ES fondu finansējumam.

Sākot ar 2021. gadu, kas ir arī ANM darbības uzsākšanas gads, iezīmējas tendence, kad ES finansējums gan no ANM, gan no ES fondiem, ievērojami pārsniedz Latvijas pašas ieguldījumu, turklāt 2021./2022. gadā ir pieejams ievērojams RailBaltica finansējums. Kopumā šajos gados Latvija nokļūst komfortablā investīciju klimatā, ko pastiprina arī Latvijas augstais kredītreitings un samērā zemais valsts parāds. Jāsecina, ka Latvijai tuvākajos gados ir radīti visi priekšnosacījumi kāpināt savu ekonomisko potenciālu.

ES finansējums bieži atļauj budžeta finansējumu novirzīt kārtējiem izdevumiem, jo būtiski kapitālieguldījumi tiek veikti no ES fondu līdzekļiem. Noslēdzoties ANM programmai, jārēķinās ar augstākām prasībām investīciju finansēšanai izmantojot Latvijas kopbudžeta fiskālo telpu.

2.2. Fiskālie riski

Lai arī ANM ieviešanai Latvijā ir pozitīva ekonomiskā, fiskālā un sociālā ietekme, neapšaubāmi tam ir arī vairāki riski uz kuriem ekspertu panelis gribētu vērst uzmanību:

1. Riski, kas saistīti ar ANM efektīvu un ātru ieviešanu. ES naudas piešķirumi tiks izdarīti pret solījumu sasniegt noteiktus sociāli-ekonomiskus mērķus. To nesasniegšanas gadījumā, nauda no finanšu instrumenta var tikt nepiešķirta, vai līdzekļi tikt atprasīti atpakaļ. ANM pasākumi tiks īstenoti vienlaikus ar citiem pasākumiem, kurus finansē no ES līdzekļiem, tādēļ kvalitatīvu ieviešanu var kavēt administratīvo resursu trūkums valsts pārvaldē un nepietiekamas jaudas ekonomikā investīciju realizēšanai.
2. ANM tiek pieteikta, kā fiskāli neitrāla atbalsta programma, tomēr faktiski, tā paaugstinās pieejamos līdzekļus programmas aktīvajā fāzē (2021.g.-2026.g.), savukārt turpmākos gados samazinās budžeta izdevumu apmēru un pozitīvo ietekmi uz ekonomiku un nodokļu ieņēmumiem. Lai nenotiktu sociāli grūti panesams izdevumu samazinājums, pēc ANM finansēšanas perioda noslēguma, ANM pieteiktiem projektiem ir jāpanāk nopietns ekonomikas potenciāla pieaugums, lai kompensētu budžeta izdevumu samazinājumu.
3. Pastāv neliels risks, ka sākot ar 2028. gadu ES nepietiks "savu līdzekļu" obligāciju atmaksai un neizdosies refinansēt obligācijas. Tas varētu prasīt ievērojamus papildus līdzekļus no Latvijas valsts budžeta.
4. Laika ziņā ANM aptver septiņu vidēja termiņa ietvaru darbības periodu, kuru pieņemšana un realizācija balstīta gan ES, gan nacionālā fiskālā likumdošanā. ANM realizācijas laikā (2021/2022.g.) pastāv ES Stabilitātes un izaugsmes pakta izņēmuma klauzulas darbības efekti, kas ietekmē Latvijas un ES deficītu un parādsaistību pieaugumu. Ar lielu varbūtību, ANM realizācijas periodā ES piedzīvos SIP un fiskālo nosacījumu pielietošanas pārmaiņas, savukārt fiskālo nosacījumu piemērošanai ir būtiska ietekme uz publiskām investīcijām, kas var būtiski atšķirties, atkarībā no ES dalībvalstu prioritātēm.

5. ANM tiek ieviests visās ES valstīs, tādēļ Latvijai, kā atvērtai mazai ekonomikai, efekti var būt divējādi. No vienas puses Latvijas ekonomikas perspektīvu pozitīvi ietekmēs mūsu tirdzniecības partnervalstu ekonomiku stabilizācija un izaugsme. To veicinātu arī integrēta un savstarpēji papildinoša ANM projektu arhitektūra visā ES mērogā, kas veicinātu jaunu sadarbības un piegādes ķēžu izveidi un stiprinātu esošās sadarbības. No otras puses pastāv risks, ka ANM ietekmē darbaspēka pieprasījums pieaugs vienlaikus gan Latvijā, gan kaimiņu valstīs, tādēļ Latvijai nāksies konkurēt ar citu valstu atšķirīgām darba samaksas likmēm. Aprēķināt kumulatīvo fiskālo efektu nav iespējams.

3.3 Secinājumi un priekšlikumi

- ANM plāns formāli ir fiskāli neitrāls, jo ANM finanšu līdzekļi budžetā tiek ieskaitīti kā ES granti. Tomēr ANM programmai ir nenoliedzami pozitīva ietekme uz valsts budžetu, kuru ir grūti kvantificēt. Tiešā fiskālā ietekme veidojas, ANM līdzekļiem aizstājot citus budžeta līdzekļus, lai veiktu nepieciešamos izdevumus un veicinot Latvijas ekonomikas izaugsmi, vienlaicīgi palielinot nodokļu bāzi un nodokļu ieņēmumus. Netiešā pozitīvā fiskālā ietekme iedarbosies vidējā termiņā, kad investīcijas rezultēsies potenciālā un arī reālā IKP pieaugumā, kas savukārt palielina nodokļu ieņēmumus.
- Pēc vienkāršotas FDP ekspertu prognozes, no 2022.gada līdz 2026.gadam, ANM programma varētu palielināt budžeta ieņēmumus par vairāk kā 500 miljoniem eiro.
- Lai nodrošinātu finansējumu ANM programmai, ES pirmo reizi izlaidīs vidēja un ilgtermiņa obligācijas tik lielā apjomā. Tas ir pirmais nozīmīgais solis ES fiskālā centralizācijā. Jaunajām obligācijām ir potenciāls izmainīt pasaules vērtspapīru tirgus arhitektūru un stiprināt eiro kā nozīmīgas rezerves valūtas lomu.
- Obligāciju atmaksu šobrīd paredzēts segt no regulārajiem ES pašu ieņēmumiem. Ir pamats cerēt, ka izlaistās obligācijas vienkārši tiks refinansētas starptautiskajos finanšu tirgos. Tomēr, pastāv risks, ka ES dalībvalstīm būs jāsedz obligāciju atmaksu izdevumus no saviem budžetiem, ja augstāk minētie divi finanšu avoti nebūs izmantojami. Pastāv arī citi riski, kuru rezultātā ANM programma var izvērsties ne tik pozitīva Latvijai no fiskālā aspekta.

3. Ekspertu aptaujas rezultātu un sniegto viedokļu pārskats

3.1. Ekspertu aptauja

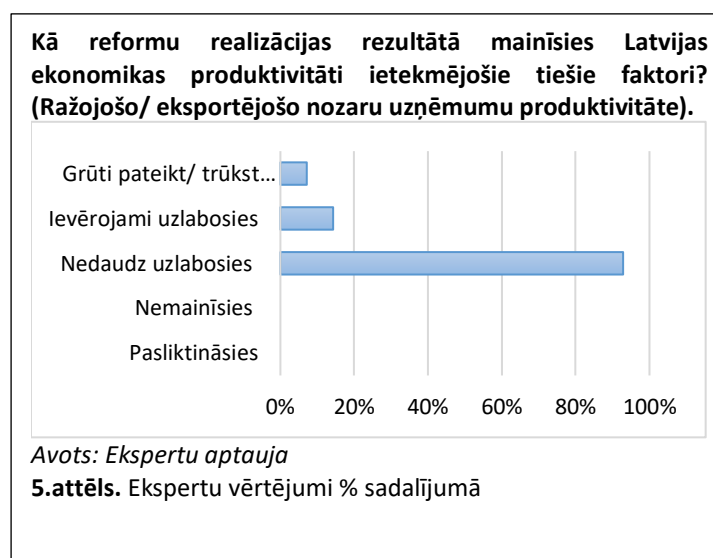
ANM atbilstības novērtējuma aptaujā tika iesaistīti dažādu nozaru eksperti un sociāli partneri (1.tabula). Aptaujā piedalījās 14 eksperti, sniedzot atbildes uz jautājumiem un pamatojot savu viedokli komentāros, kas ir apkopoti īsos tematiskos kopsavilkumos. Papildus komentārus ir sniegusi arī LDDK direktore, LV PEAK padomes locekle Līga Meņģelsone.

1.tabula

Aptaujas dalībnieki

Vārds, Uzvārds	Nodarbošanās	Ekspertīzes joma
Andrejs Jakobsons	FDP loceklis	Ekonomika
Andris Piebalgs	Bijušais EK komisārs, LV PEAK padomes loceklis	Enerģētika
Andžs Ūbelis	FDP loceklis	Publiskās finanses
Gundars Bērziņš, Prof.	LU BVEF dekāns, LV PEAK padomes priekšsēdētājs	Ekonomika
Inna Šteinbuka, Prof.	FDP priekšsēdētāja	Makroekonomika, fiskālā politika
Jānis Endziņš	LTRK izpilddirektors, LV PEAK padomes loceklis	Ekonomika, mazie un vidējie uzņēmumi
Jānis Platais	Bijušais FDP priekšsēdētājs, SVF un PB konsultants	Fiskālā politika, budžets
Juris Binde, Prof.	LMT prezidents, LV PEAK padomes loceklis	Digitālā transformācija
Laimdota Straujuma, Dr.oec.	Bijusī ministru prezidente, LV PEAK padomes locekle	Ekonomika
Mārtiņš Āboliņš	FDP loceklis	Ekonomika
Normunds Malnačs	FDP sekretārs	Publiskās finanses
Oļegs Barānovs, Dr.oec.	LZA EPPI vadošais pētnieks	Makroekonomika
Olga Bogdanova, Dr.oec.	RTU docente	Ekonomika, enerģētika
Viktorija Zaremba, Dr.oec.	FDP ekonomiste	Makroekonomika

Ietekme uz Latvijas produktivitāti ietekmējošiem faktoriem (ražošana eksports)

leguldījumi sekmēs kopējo produktivitāti. ANM plānā ir iekļauti vairāki pasākumi, kas liecina par pārliecinoši pozitīvu ietekmi uz produktivitāti (piemēram, digitalizācijas transformācija, energoefektivitāte), vienlaikus vairāku pasākumu apraksts nav pietiekošs, lai liecinātu par projektu augstu efektivitāti. Šķietami, augstākais pozitīvais ieguvums sagaidāms no

aktivitātēm privātpersonu un uzņēmumu digitālo prasmju pieauguma. ANM nodrošinās ievērojamus ieguldījumus uzņēmējdarbībai un eksportspējai.

ANM finansējums papildinās pieejamo ES finansējumu citiem projektiem, tomēr nevar apgalvot, ka ANM pasākumi efektivitātes ziņā pārspēs citus ES fondu pasākumus. ANM finansējums tieši ekonomikas transformācijai ir 31 miljons eiro. ANM finansējums ir samērā nelielās porcijās sadalīts dažādām reformējamām nozarēm un tā ietekmi varēs pastiprināt, apvienojot ANM ieguldījumus ar citu ES fondu pienesumu. Jo lielāka būs ANM un ES programmu savstarpējā papildinātība, jo lielāks kopīgs pozitīvais efekts tiks sasniegts.

Pārāk neliela daļa tiek ieguldīta jauno tehnoloģiju un cilvēkkapitāla attīstībā. ANM pieteiktās reformas atstās relatīvi nelielu iespaidu uz produktivitāti ietekmējošajiem faktoriem. Kā piemēru šajā ziņā var minēt klimata pārmaiņu un ilgtspējas komponenti: jauni, videi draudzīgi vilcieni Rīgā ir pozitīvi vērtējami, bet šāda pasākuma ietekme uz produktivitāti ir ļoti neliela.

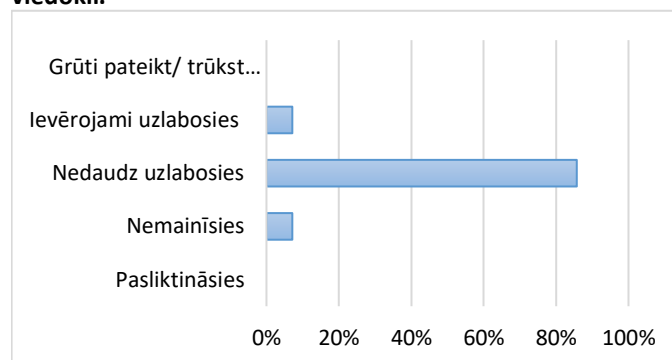
Ietekme uz Latvijas produktivitāti ietekmējošiem netiešiem faktoriem (Valsts institūciju kvalitāte, darbaspēka kvalitāte u.c.)

ANM plānā ir paredzēti ievērojami resursi valsts pārvaldes pilnveidei, vienlaikus pastāv riski, ka faktiskā projektu efektivitāte būs zemāka par iecerēto. Lai gan Latvijā valsts institūciju darbībā aizvien plašāk tiek pielietots "vienas pieturas" princips, vēl joprojām ir jomas, it īpaši mazās pašvaldībās, kur šis pieejas pielietojums būtu jāpaplašina. ANM ir atvēlēta būtiska daļa valsts pārvaldes reformu veikšanai, tomēr ir rūpīgi jāseko ieviesto projektu kvalitātei. Līdz šim esam saskārušies ar bēdīgiem piemēriem (e-veselība, kas vairāk kavē nevis atvieglo ārstu darbu). Pozitīvs piemērs šajā ziņā ir Valsts Zemes dienests un Zemes kadastra reģistrs, kas veiksmīgi realizē "vienas pieturas" darba principu.

Plānotās reformas likuma varas komponentē varētu sniegt pozitīvu ietekmi uz uzņēmējdarbības vidi, piemēram, ēnu ekonomikas, kas ievērojami kavē uzņēmumu savstarpējo konkurenci un izaugsmi mazināšanas pasākumi. Pašlaik ieguldījumi tiesu varas nostiprināšanā ir vairāk vērsti cīņai ar noziedzību.

Produktivitāti ietekmējošo netiešo faktoru ietekme būs atkarīga no projektu vadības kvalitātes un tam, t.sk., ir nepieciešami kritēriji ieguldījumu efektivitātes vērtēšanai. Produktivitāte uzlabosies, ja reformas valsts institūcijās notiks mērķtiecīgi un koordinēti. ANM ir paredzētas investīcijas valsts pārvaldē un cilvēkkapitālā, bet ir grūti novērtēt, cik efektīvi būs šie ieguldījumi. Valsts institūciju stiprināšana ir izteikta prioritāte, tomēr nav skaidri definētu kritēriju ieguldījuma novērtēšanai.

Kā reformu realizācijas rezultātā mainīsies Latvijas ekonomikas produktivitāti ietekmējošie netiešie faktori? (Valsts institūciju kvalitāte, darbaspēka kvalitāte, uzņēmējdarbības vides kvalitāte utt.) Lūdzu pamatojiet savu viedokli.

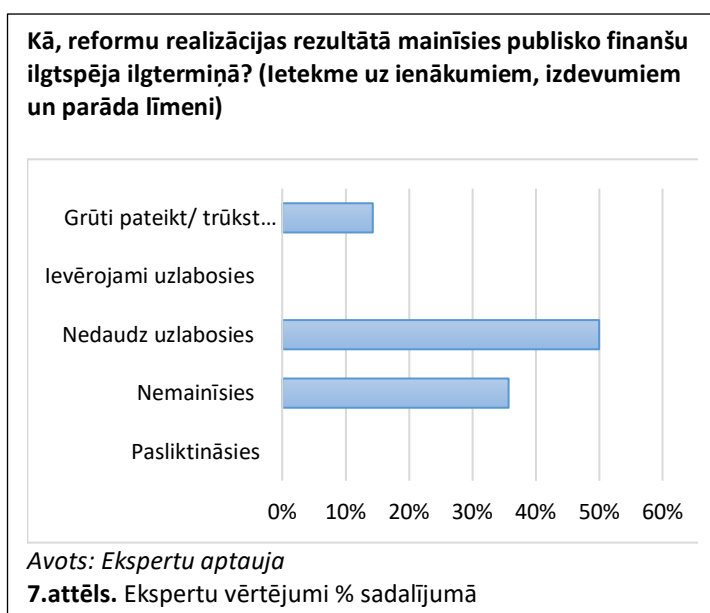
Avots: Ekspertu aptauja

6.attēls. Ekspertu vērtējumi % sadalījumā

Nepietiekami līdzekļi paredzēti uzņēmumu digitālajai transformācijai.

Ietekme uz publisko finanšu ilgtspēju

Programmas ietekme ir pārāk maza, lai tā spētu kardināli mainīt publisko finanšu ilgtspēju ilgtermiņā. Reformu ietekmē ilgtermiņā IKP augs straujāk par valsts parādu, uzlabojumi pārvaldībā palielinās efektivitāti, iespējams, ļaus samazināt izdevumus / zaudējumus. Teorētiski situācijai nevajadzētu pasliktināties, ja ANM plāns tiks īstenots efektīvi, ekonomika attīstīsies straujāk un budžeta ieņēmumi pieaugs. Ja saistības netiks izpildītas, Eiropas Komisijas maksājumi netiks veikti un veidosies ievērojami riski valsts budžetam. Parāda līmenis netiks tieši ietekmēts, bet palielināsies budžeta ienākumi un attiecīgi varētu samazināties budžeta deficīts.

ANM palīdzēs finansēt pasākumus, kuriem nevarēs atrast finansējumu budžetā, bet pēc programmas noslēguma, būs nepieciešama izdevumu līmeņa samazināšana. ANM ieviešanas periods sakrīt gan ar ES fondu apgūšanas periodu, gan ar ekonomikas atkopšanās periodu, tomēr samazinoties pieejamajam finansējumam produktivitātei jau ir jābūt ievērojami uzlabotai, lai nebūtu izjūtama šī finansējuma pārtrūkšana.

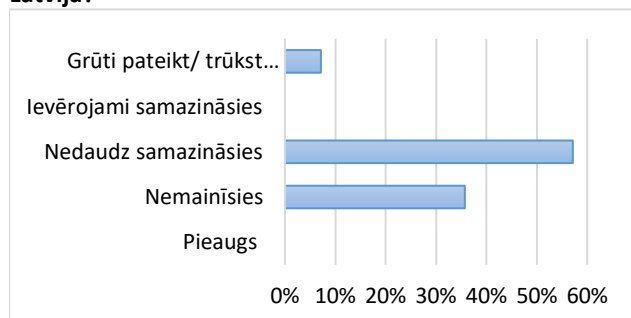
Finanšu ilgtspēja būs atkarīga no kopējās fiskālās politikas. Pats par sevi plāns varētu nedaudz palielināt ekonomikas izaugsmi, kas uzlabotu ilgtspēju. Ja pasākumi tiks profesionāli vadīti, ilgtermiņā attīstīsies zināšanu ekonomika, kas var dot papildus IKP pieaugumu.

Līdzekļu ieguldīšana dažādos pasākumos notiks caur valsts pasūtījumiem, kas a priori ir lēns un neefektīvs veids. Atbilstoši reformu aprakstiem, ietekmei uz ienākumiem jābūt ļoti pozitīvai. Vienlaikus būtiski ņemt vērā faktiskos pasākumu rezultātīvos rādītājus un valsts pārvaldes administratīvās procedūras, kuras aizkavē pasākumu izpildi.

Ietekme uz nevienlīdzības mazināšanu

Plānā ir paredzēti vairāki pasākumi nevienlīdzības mazināšanai, kas veicinās situācijas uzlabošanu (piemēram, reģionālā griezumā). Vienlaikus valstī šis izaicinājums ir liels un prasa sistēmisku, horizontālu pieeju, lai panāktu ievērojamu nevienlīdzības samazināšanu. Pasākumi radīs darbavietas ražošanā novados ar augstu bezdarba līmeni. Paredzēti ieguldījumi transporta infrastruktūrā, īres mājokļos, veselībā, skolu tīklā, industriālajos parkos reģionos atstās pozitīvu ietekmi. Mērķtiecīgi pasākumi digitālās plaisas mazināšanai varētu palīdzēt mazināt arī sociālo nevienlīdzību. Pozitīvo efektu varētu sniegt mājokļu pieejamības uzlabošana. Ir vēlams, lai pasākumi nevienlīdzības mazināšanai vairāk pievērstos nodarbinātībai reģionos, MVU attīstībai,

Kā reformu realizācijas rezultātā mainīsies nevienlīdzība Latvijā?

Avots: Ekspertu aptauja

8.attēls. Ekspertu vērtējumi % sadalījumā

sasaistot to ar izglītības, t.sk., mentoru pakalpojumiem, kā arī mazo uzņēmumu kooperāciju. Nav pierādījumu, cik efektīvi būs pasākumi pašvaldību efektivitātes uzlabošanai.

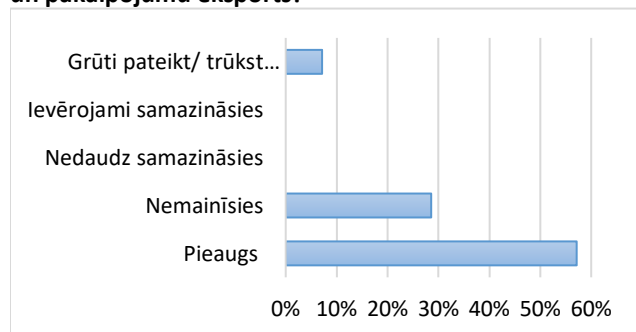
Daži pasākumi nav cieši saistīti ar nevienlīdzības problēmas iemeslu risināšanu. Salīdzinoši maz aktivitāšu ir vērstas uz labklājības paaugstināšanas pasākumiem. ANM pieteiktās reformas tiešā veidā nerisina nevienlīdzības

problēmas kā sistēmu, bet drīzāk palīdz piešķirt finansējumu ceļu tīkla uzlabošanai, speciālu darba vietu aprīkošanai, vai ilgstošas aprūpes iestāžu nolaistā stāvokļa kosmētikai uzlabošanai.

ANM pasākumi nevienlīdzības mazināšanai nav tik lieli, lai būtiski ietekmētu nevienlīdzību. Atsevišķi projekti varētu mazināt nevienlīdzību, piemēram, uzlabojot publiskās infrastruktūras kvalitāti un pieejamību. Līdzekļu apguvē piedalīsies ekonomiski aktīvākā sabiedrības daļa un sociālo jautājumu risināšanas mehānisms nav skaidri definēts.

Ietekme uz eksportspēju

Kā reformu realizācijas rezultātā mainīsies Latvijas preču un pakalpojumu eksports?

Avots: Ekspertu aptauja

9.attēls. Ekspertu vērtējumi % sadalījumā

Eksports nedaudz pieaugs, lai gan tiešā veidā neviens pasākums nav vērst uz eksporta palielināšanu. Netiešā veidā to varētu veicināt digitālo prasmju attīstība, industriālo parku attīstība, kā arī investīcijas pētniecībā. Pozitīvie ieguvumi gan nav gaidāmi īstermiņā. Tomēr, pieņemot, ka digitalizācijas un uzņēmējdarbības atbalsts būs pamatā vērst uz eksportējošiem uzņēmumiem, efektam būtu jābūt. Plānotās reformas un investīcijas digitalizācijā, kā arī ekonomikas

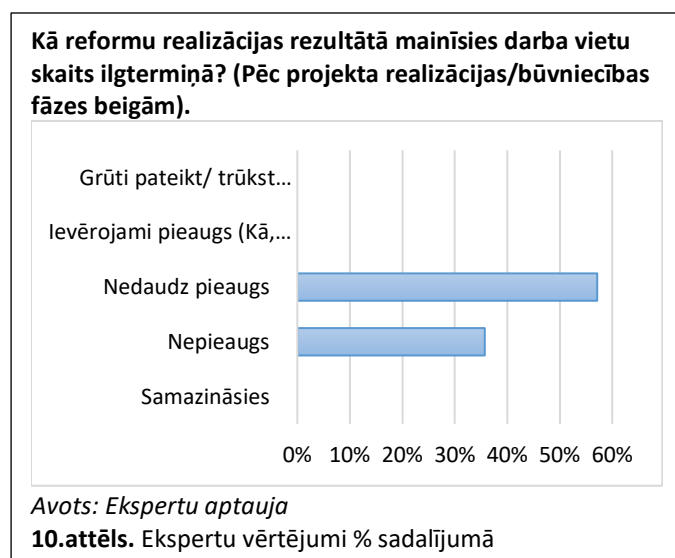
transformācijā, veidojot efektīvāku inovāciju sistēmu Latvijā noteikti veicinās preču un pakalpojumu eksportu.

Eksports palielināsies tajās nozarēs, kurām jau tradicionāli ir eksporta kanāli. Plāns neparedz būtisku atbalstu jaunu eksporta kanālu veidošanai. Ievērojams finansējums tiek paredzēts industriālas politikas veicināšanai, uzņēmējdarbības vides uzlabošanai un eksportspējai. Inovācijai un digitālai transformācijai paredzētie līdzekļi arī varētu veicināt eksportu.

Salīdzinoši maz pasākumu varētu veicināt būtisku eksporta pieaugumu, ietekme būs netieša. Pieaugums būs atkarīgs no P&A pasākumu ieviešanas kvalitātes. Ja 5. komponentes projekti tiks veiksmīgi ieviesti, preču un pakalpojumu eksports varētu nedaudz pieaugt. Tomēr ANM investīciju īpatsvars kopējā Latvijas ekonomikas kontekstā nav tik nozīmīgs, lai radītu ievērojamu eksperta pieaugumu.

Ietekme uz darba tirgu

Industriālo teritoriju attīstība varētu nedaudz palielināt darba vietu skaitu. Tomēr, pieaugums iespējams tikai gadījumā, ja tiek realizēta mērķtiecīga ekonomikas transformācija attīstot rūpniecisko ražošanu. Nepieciešams arī izvērst Mazo un vidējo uzņēmumu atbalstu, sasaistot to ar grantiem un mentoru/ konsultantu atbalstu.

Digitālā transformācija un produktivitātes kāpums neveicinās darba vietu skaita pieaugumu. Reformas uzlabos uzņēmumu konkurētspēju, bet tas tiks panākts uz produktivitātes nevis nodarbinātības pieauguma rēķina. Jau šobrīd vērojama tendence, ka cilvēkresursus aizstāj automatizētas iekārtas, līdz ar to fokuss uz jaunām darbavietām jāaizstāj uz esošās produktivitātes kāpināšanu un atalgojuma pieaugumu. Darba vietu skaitu ilgtermiņā noteiks tādi faktori kā 1) demogrāfija, kas ir nelabvēlīga pēdējās desmitgadēs 2) Latvijas darba devēju konkurētspēja ar

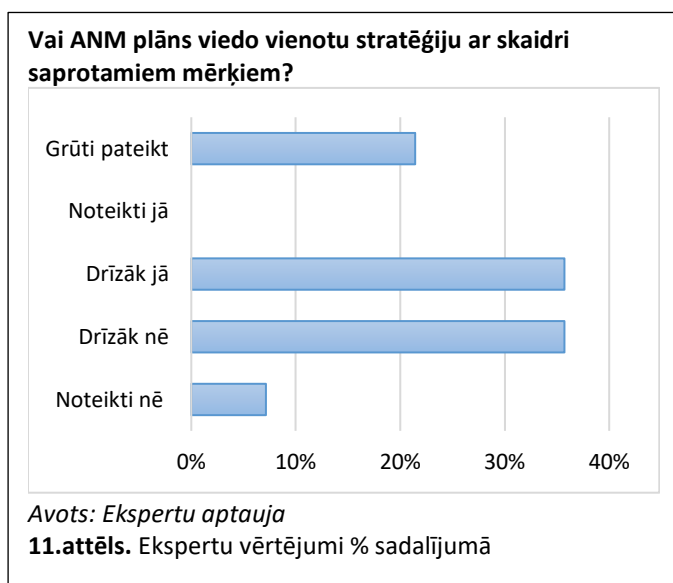
citu valstu darba devējiem, t.sk., atalgojuma likmes, darba procesu organizācija, ilgtermiņa sociālās garantijas u.c.. Atbalsts zaļajai ekonomikai un digitalizācijai varētu palīdzēt kompensēt darba vietu zudumu tradicionālās nozarēs, tādēļ efekts, ja vispār būs, visticamāk būs neitrāls.

Īstermiņā pieaugums pieprasījums būvniecībā. Visticamāk - lielākā ietekme būs ANM realizācijas laikā. Plāna realizācijas laikā darba vietu skaits būtiski pieaug, pat veidosies darbinieku deficīts, jo tiks īstenotas iecerētas aktivitātes, un daudzas no tām saistītas ar būvniecību. Vienlaikus, noslēdzoties šim periodam būs darba spēka pārpalikums. Svarīgi nodrošināt paša ANM aktivitāšu ilgtermiņa pozitīvo efektu, ņemot vērā, ka ANM aktivitātēs iesaistītie iegūs jaunas prasmes. Jācer, ka ieguldījumi digitālajās prasmēs palielinās pašnodarbināto skaitu.

Plāna kvalitāte – stratēģiska pieeja un mērķu skaidrība

Koordinācija starp reformu virzieniem nav pārliecinoša, plāns izskatās fragmentārs. Lai gan ANM plāns tika vairākkārt pilnveidots, neizdevās līdz galam izvairoties no izteikti resoriskas pieejas. Plānā nav redzama sasaiste starp ekonomikas transformāciju, kas veicinātu produktivitātes pieaugumu un zinātņietilpīgo nozaru attīstību. Komponentes un plāna elementi katrā atsevišķā grupā dzīvo "savu dzīvi", būtu nepieciešama lielāka savstarpējā sasaiste.

Atsevišķu projektu realizācijas laiks bieži pārklājas dažādās komponentēs, kas var mazināt investīciju efektivitāti. Piemēram, produktivitātes paaugstināšanas (5.1.) reformas laikā pārklājas ar Izglītības un zinātnes iestāžu pārvaldības modeļa maiņu (5.2.). Intensīvi infrastruktūras projekti tiek plānoti vienā laikā, nerēķinoties ar darba tirgus kapacitātes iespējām.

Plānā ir sniegts ļoti plašs apraksts, vienlaikus simetriska un dziļa informācija par visiem pasākumiem un to mērķiem un rezultatīviem rādītājiem nav pieejama. Tiek piedāvāts pārāk liels reformu skaits pie ierobežotiem līdzekļiem. Nav skaidrs kā vērtēs plāna realizācijas efektivitāti.

Nepietiekošs uzsvars uz nākotnes ekonomikas konkurētspēju. Plāns neredz plašāku kontekstu, piemēram, kas tiek panākts ar citām valsts politikām, kas tiks finansētas no ES fondiem un nacionālā budžeta līdzekļiem. Mērķi kopumā ir pareizi definēti un stratēģiski pamatoti,

šaubas ir par mērķu īstenošanas efektivitāti. Pastāv risks, ka ANM plāna īstenošana nedos rezultātu atbilstoši ieguldītiem līdzekļiem.

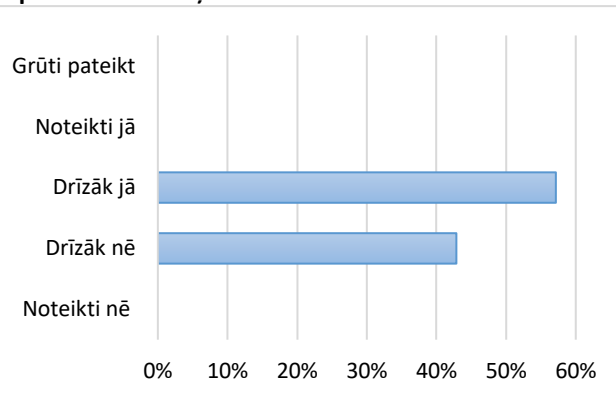
Plāna kvalitāte – sasniedzamo rezultātu skaidrība un izmērāmība

Plāns ir korekti rakstīts, bet reformu skaits un sadrumstalotība neļauj izvērtēt plāna kopējo ietekmi. Bieži novērojama disonanse starp pieteiktām reformām un to saturisko piepildījumu pašos projektos.

Projektu līmenī rezultāti ir definēti, bet plānam kopumā tie nav saprotami. Var diskutēt vai tie ir pietiekami ambiciozi un sasniegs definētos mērķus un virsmērķi. Ietekmes indikatori ir grūti sasaistāmi ar plānotajām aktivitātēm. Daudzi sasniedzamie rezultāti formulēti vēlmju izteiksmē. Sasniedzamie rezultāti - vairāk aprakstoši, nevis konkrēti.

Lai gan reformu virzieni ir saprotami, sasniedzami rezultāti nav izvērtēti un trūkst pierādījumu par līdzekļu izmantošanas efektivitāti. Projektu aprakstu dziļums nav simetrisks. Ļoti daudz uzmanības valsts pārvaldei. Vairums no ANM plānā fiksētajām reformām nav pilnīgi jaunas un daļa no tām jau uzsākta iepriekš, citas fiksētas politikas pamatnostādnes un tikušas diskutētas jau iepriekš, bet ne visas ir guvušas sociālo partneru atbalstu.

Vai ANM plāns viedo vienotu stratēģiju ar skaidri saprotamiem mērķiem?

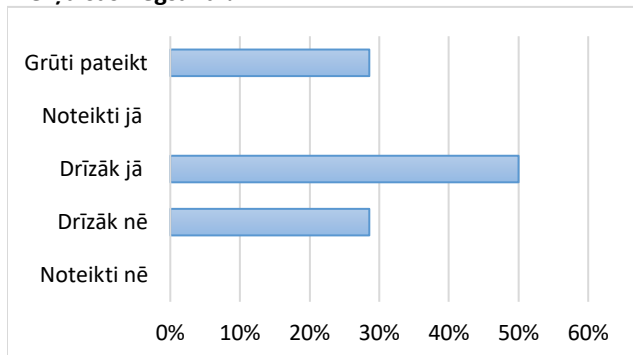
Avots: Ekspertu aptauja

12.attēls. Ekspertu vērtējumi % sadalījumā

Plāna kvalitāte – izvēlēto instrumentu atbilstība

Plānam kopumā trūkst skaidru mērķu, tādēļ nevar spriest vai instrumenti ir efektīvi. Vairumā

Vai piedāvātās reformas ir efektīvi instrumenti izvirzīto mērķu sasniegšanai?

Avots: Ekspertu aptauja

13.attēls. Ekspertu vērtējumi % sadalījumā

gadījumu pat nav iezīmēta šo instrumentu izmantošanas ceļa karte, nerunājot par konkrētiem darba plāniem. Reformas varētu būt efektīvas, ja tās ieviešanai paredzētie līdzekļi tiks efektīvi ieguldīti.

Finansējums ir sadalīts starp ministrijām dažādu esošo vajadzību finansēšanai, kas neveido vienotu stratēģisku ietvaru. Vērojama konkurence, cīnoties par ierobežotiem resursiem, projektu vadībai. Svarīgi būs, kā tiks izstrādāti un realizēti konkrētie ieviešanas instrumenti.

Plāna kvalitāte – reformu savstarpējā saskanotība

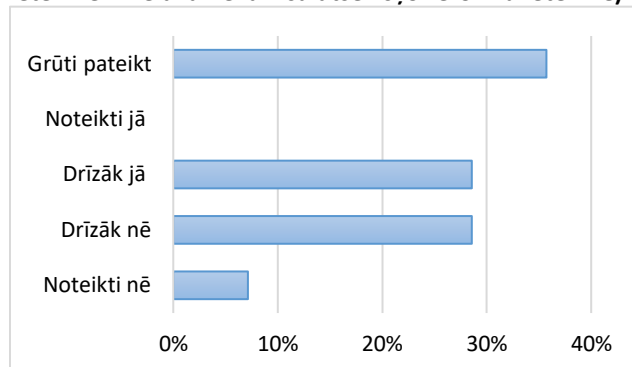
Sadrumstalotība neļauj cerēt uz lielāku rezultātu, kā atsevišķo reformu summu. Korelācija starp dažādām reformām un iespējamā sinerģija nav skaidri novērtētas. Savstarpējā papildinātība un kopsakars varētu tikt uzlabots. Reformas jāskata kontekstā ar ES struktūrfondiem u.c. ieguldījumiem.

Kopumā raugoties - daļā no reformām ir papildinošas, citas šķiet atrautākas no pārējām, bet liela nozīme papildinātībā un ietekmes apmērā būs no izvēlēta ieviešanas mehānisma un starpnozaru/ starpresoru sadarbības spējas. Mijiedarbība starp reformām plānā ir samērā maz apskatīta.

Visu reformu finansējums ir ļoti būtisks un ieguldījumu kumulatīvais efekts īstermiņā veicinās patēriņu un straujāko izaugsmi. Ir cerība, ka papildus stimuli inovācijām, digitālā transformācija un papildus investīcijas cilvēkkapitālā veicinās produktivitāti un eksportu.

Ņemot vērā, ka ANM plāns tiks īstenots konkrētajā termiņā, vairāku pasākumu vienlaicīga īstenošana varētu veicināt realizācijas izmaksu pieaugumu.

Vai reformas ir savstarpēji papildinošas? (Plāna kopējā ietekme ir lielāka nekā visu atsevišķo reformu ietekme).

Avots: Ekspertu aptauja

14.attēls. Ekspertu vērtējumi % sadalījumā

Plāna kvalitāte – finansējuma sadalījums pa komponentēm un prioritātes

Ņemot vērā, ka 37% jānovirza klimata pārmaiņu blokā un 20% digitalizācijas blokā - atlikušais sadalījums šķiet atbilstošs un kopainā ar ES specifiskajām rekomendācijām Latvijai. No uzņēmēju puses tika izteikts aicinājums palielināt tieši pieejamā atbalsta apjomu komersantiem to konkurētspējas un produktivitātes celšanai. Kopumā šis prasījums tika daļēji izpildīts - palielinot pieejamo finansējuma apjomu un paredzot lielāku tiešo atbalsta pasākumu klāstu komersantiem. Joprojām gan liela daļa finansējuma pie komersantiem nonāks kā pasūtījums, izmantojot publiskā iepirkuma sistēmu, kas nenoliedzami palielinās uzņēmumu ienākumus un nodokļu ienākumus valstij, bet tas nebūs tiešs un nepastarpināts atbalsts uzņēmumu produktivitātes celšanai, darbības pārorientācijai, utt.

Nepieciešams palielināt finansējumu un īstenot sadarbību ar privāto sektoru 5G infrastruktūras attīstībai: Digitālās plaisas mazināšanai paredzēto finansējumu jāsamazina un daļu jāatvēl platjoslai, kurai šobrīd ir pārāk mazs finansējums.

Vai finansējuma sadalījums starp komponentēm ir atbilstošs?	Perspektīvākās ANM komponentes prioritārā secībā (1 = augstākā prioritāte)																								
<table border="1"> <thead> <tr> <th>Atbilde</th> <th>Procenti</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Grūti pateikt</td> <td>5%</td> </tr> <tr> <td>Noteikti jā</td> <td>0%</td> </tr> <tr> <td>Drīzāk jā</td> <td>50%</td> </tr> <tr> <td>Drīzāk nē</td> <td>40%</td> </tr> <tr> <td>Noteikti nē</td> <td>5%</td> </tr> </tbody> </table>	Atbilde	Procenti	Grūti pateikt	5%	Noteikti jā	0%	Drīzāk jā	50%	Drīzāk nē	40%	Noteikti nē	5%	<table border="1"> <tbody> <tr> <td>Ekonomikas transformācija un produktivitātes reforma</td> <td>1</td> </tr> <tr> <td>Digitālā transformācija</td> <td>2</td> </tr> <tr> <td>Nevienlīdzības mazināšana</td> <td>3</td> </tr> <tr> <td>Klimata pārmaiņas un vides ilgtspēja</td> <td>4</td> </tr> <tr> <td>Veselība</td> <td>5</td> </tr> <tr> <td>Likuma vara</td> <td>6</td> </tr> </tbody> </table>	Ekonomikas transformācija un produktivitātes reforma	1	Digitālā transformācija	2	Nevienlīdzības mazināšana	3	Klimata pārmaiņas un vides ilgtspēja	4	Veselība	5	Likuma vara	6
	Atbilde	Procenti																							
	Grūti pateikt	5%																							
	Noteikti jā	0%																							
	Drīzāk jā	50%																							
	Drīzāk nē	40%																							
Noteikti nē	5%																								
Ekonomikas transformācija un produktivitātes reforma	1																								
Digitālā transformācija	2																								
Nevienlīdzības mazināšana	3																								
Klimata pārmaiņas un vides ilgtspēja	4																								
Veselība	5																								
Likuma vara	6																								
<p>Avots: Ekspertu aptauja</p> <p>15.attēls. Ekspertu vērtējumi % sadalījumā</p>	<p>Avots: Ekspertu aptauja</p> <p>16.attēls. Komponentšu vērtējumi hierarhiskā secībā</p>																								

Vai ir kāda reforma, kura šobrīd nav iekļauta ANM plānā, bet būtu tajā iekļaujama?

ANM plānā ir iekļautas daudzas reformas. Nepieciešams nevis papildināt reformu sarakstu, bet nodrošināt efektīvu līdzekļu ieguldījumu ar caurspīdīgu uzraudzības procedūru. Pieteikto reformu klāsts prasīs daudz politiskās gribas un talantīga darba tā piepildīšanai, tādēļ jākoncentrējas nevis uz reformu daudzumu, bet jau pieteikto reformu kvalitāti.

Pieteiktās reformas būtu papildināmas vai pastiprināmas šādās jomās:

- ✓ Nepieciešamas programmas, kas palīdzētu labiem “vidējiem uzņēmumiem, ar potenciālu izaugsmei”.
- ✓ Nepieciešams stiprināt vienlīdzīgu darba tirgus un publisko pakalpojumu pieejamību arī skraji apdzīvotajās teritorijās. Ņemot vērā lauku apvidu depopulāciju, kas noved pie dārgas un neefektīvas sabiedriskā transporta sistēmas, nepieciešami inovatīvi, ekonomiski efektīvi, mobilitāti veicinoši un sociālo atstumtību mazinoši pasākumi.
- ✓ Nepieciešama sociālās aprūpes reforma.
- ✓ Nepieciešamas lielākas ambīcijas energoefektivitātē un atjaunojamās enerģijas ražošanā. Arī pasākumu emisiju mazināšanai transporta jomā ir drīzāk simboliski.
- ✓ Nepieciešams atbalsts zinātnes un akadēmiskā personāla skaita audzēšanai / atjaunināšanai - kontekstā gan ar zaļo, gan digitālo, gan produktivitātes virzieniem.

Plānojot ANM un ES fondu apguvi, kā arī ANM plānā paredzētās reformas, nepieciešams veikt konsultācijas ar nozaru pārstāvjiem un sociāliem partneriem, kas ļaus savlaicīgi un pēc būtības uzlabot reformu kvalitāti.

3.2. Atveseļošanas un noturības plāna komponentu atbilstības novērtējums

ANM plāna detalizētais ekonomiskās ietekmes izvērtējums ir ierobežots, jo eksperta panelim trūkst ļoti svarīga izejas informācija:

- Ir nepieciešami reformu un īstenojamo projektu rezultātīvo rādītāju aprēķini, norādot kā tie mainīsies tieši pateicoties ANM plāna pasākumu ieviešanai.
- Vērtējot ANM projektu īstermiņa un īpaši vidēja termiņa un ilgtermiņa ietekmi uz produktivitāti, konkurētspēju un izaugsmi, būtiski aptvert ne tikai attiecīgā projekta plānotās investīcijas no ANM mehānisma, bet arī citas izmaksas, t.sk., privātās un publiskās izmaksas.
- Izvērtējumā būtu jāiekļauj ne tikai investīciju tiešo ietekmi uz infrastruktūru, bet arī tās uzturēšanas izmaksas. Gadījumos, kad plānota jaunas infrastruktūras izbūve, plānošanas stadijā nepieciešams novērtēt riskus esošās infrastruktūras noslodzes kritumam, t.sk., vērtējot investīcijas, kurām nebūs beidzies atmaksāšanas periods.
- Nosakot ANM plānā izvirzīto rādītāju sasniegšanas atbilstošākus pasākumus, nepieciešams vērtēt attiecīgā pasākuma efektivitāti jeb atdevi no veiktajām investīcijām. Labāka alternatīva būtu nosakāma, salīdzinot vairākus iespējamus pasākumus, kuri veicina attiecīgā mērķa un, secīgi rezultatīvā rādītāja, sasniegšanu. ANM plānā nav sniegts pamatojums konkrēto pasākumu izvēlei un nav atspoguļoti

argumenti, kāpēc tieši piedāvātais pasākums nodrošinās vislielāko ieguldījumu attiecīgā rādītāja un mērķa sasniegšanā, liedzot iespēju objektīvi novērtēt to pamatotību.

Zemāk ir atspoguļoti komentāri par ANM plānā iekļautajām reformām un projektiem.

Komponente Nr.1. Klimata pārmaiņas un vides ilgtspēja

- ✓ ANM plānā paredzēts uzlabot transporta infrastruktūru Rīgā un tās apkārtnē, lai veicinātu darbaspēka mobilitāti un palīdzētu ierobežot vieglo automobiļu pieaugošo enerģijas patēriņu. Nenoliedzot transporta infrastruktūras pilnveidošanas būtiskumu valsts ekonomikai (kas ir atzīts kā Latvijas viens no lielākajiem izaicinājumiem arī pasaules indeksos), svarīgi definēt tieši šī ANM pasākuma rezultātīvo rādītāju. Jāatzīmē, ka arī citiem pasākumiem, kuru īstenošanai nav paredzēta ANM līdzekļu piesaiste, piemēram, transporta kustības pārkārtošanai (bez ANM investīcijām) ir pozitīvs sniegums ceļošanas laika mazināšanā un, secīgi, klimata mērķu izpildē.
- ✓ Ņemot vērā transporta infrastruktūras projekta vairākus iespējamus izpildes variantus, projektā nepieciešams sniegt ekonomisko izvērtējumu un piedāvātā varianta pamatojumu vai arī ievietot atsauci uz attiecīgo dokumentu, kur tas ir sniegts.
- ✓ Mobilitātes paradumu maiņas pasākumi Rīgas metropoles areāla transporta zaļināšanas rīcības virzienā pārsvarā ir orientēti uz nekomerciālā transporta lietotājiem (piemēram, sabiedrisko transportu). Būtu nepieciešams papildināt ANM plānu ar izvērtējumu kā paredzētie pasākumi ietekmēs uzņēmumu konkurētspēju, izmantojot autotransportu, kas ir nepieciešams komercdarbības veikšanai (piemēram, atspoguļojot vai un kā, uzlabojot sabiedriskā transporta pievilcību, samazināsies automašīnu skaits pilsētā un izmainīsies pārējā autotransporta kustības ātrums). Vienlaikus būtu nepieciešams sniegt arī citu pasākumu aprakstu attiecībā uz (komerciālā) autotransporta kustības pilnveidojumiem un, attiecīgi, ietekmi uz produktivitāti un tautsaimniecību kopumā.
- ✓ Būtu nepieciešams papildināt reformu virzienu Energoefektivitātes uzlabošana ar konkrētāku aprakstu vai pasākumā tiks ņemts vērā ēku lietotāju ietekme uz ekonomiskās izaugsmes potenciālu un kā pasākumu aktivitāšu īstenošana ietekmēs produktivitāti. Jāatzīmē, ka ēku atbilstoša stāvokļa nodrošināšana ir tās īpašnieka pienākums un valstij ir jārāda apstākļi (t.sk., skaidrojošais darbs) energoefektivitātes pasākumu īstenošanai visas valsts mērogā. Savukārt, ANM līdzekļu galvenais fokuss ir tieši produktivitātes un ekonomiskā izrāviena nodrošināšana iespējami ātrā laikā.
- ✓ Nepieciešams precizēt pasākuma aprakstu, norādot aptuvenu jeb minimālo laika periodu, cik ilgi plānots ekspluatēt atjaunojamās ēkas (ēku atlikušais dzīves ilgums). Šī informācija ir būtiska izpratnei par pasākuma ekonomisko pamatojumu, t.sk., pēc energoefektivitātes pasākumu investīciju atmaksāšanas perioda beigām.
- ✓ Neskatoties uz to, ka plānā ir norādītas atsaucis uz valsts atbalsta regulējumu, atbilstoši kuram pasākums tiks īstenots, nepieciešams precizēt, kādiem tieši uzņēmumiem ir plānots atbalsts energoefektivitātes paaugstināšanai – kā tiks nodrošināta šādu uzņēmumu atlase, kādi būs atlases kritēriji, sasaistot tos ar atdevi pret produktivitāti un ekonomikas izaugsmes veicināšanu. Ņemot vērā, ka lielāka daļa investīciju ir paredzēta apstrādes rūpniecībā, piemērojot selektivitātes principu jābūt skaidram pamatojumam komercatbalsta pasākumu īstenošanai.

- ✓ Rīcības virzienā Pielāgošanās klimata pārmaiņām nepieciešams detalizētāk aprakstīt katastrofu pārvaldības sistēmas infrastruktūras pilnveidošanas pasākumu sasaisti ar klimata mērķiem un ietekmi uz tautsaimniecību (piemēram, caur VUGD rīcībspējas un reakcijas ātruma uzlabošanu, tādejādi efektīvāk novēršot kritiskās situācijas un mazinot katastrofu negatīvo ietekmi uz ekonomiku).
- ✓ Dokuments paredz investīcijas pašvaldību funkciju īstenošanai un pakalpojumu sniegšanai nepieciešamo transportlīdzekļu un VUGD CNG transportlīdzekļu iegādi no ANM līdzekļiem. Vienlaikus nav minēts pamatojums, kāpēc tieši CNG transportlīdzekļi ir izvēlēti par prioritāriem un kāpēc tieši tie ļaus nodrošināt maksimālo sociāl-ekonomisko efektu.
- ✓ Nepieciešams precizēt plūdu risku mazināšanas pasākumu aprakstu, detalizētāk norādot kādas tieši aktivitātes tiks veiktas, ar kādām investīcijām, kādu efektu no konkrēti šiem pasākumiem nodrošinot.
- ✓ Rīcības virzienā Elektroenerģijas pārvades un sadales tīklu modernizācija ir minēts, ka "sākotnēji elektrotīkls netika būvēts ar izpratni par mūsdienu vajadzībām, tāpēc šobrīd ir nepieciešams to pārbūvēt un pielāgot jauno inovāciju drošai uzņemšanai". Jānorāda, ka viens no produktivitātes paaugstināšanas priekšnosacījumiem ir infrastruktūras izmantošanas intensitātes palielināšana un secīga izmaksu samazināšana, kuru var panākt ar esošās infrastruktūras maksimālo izmantošanu gan esošajiem, gan jauniem mērķiem, maksimāli izvairoties no paralēlās infrastruktūras veidošanas. Līdz ar to būtu nepieciešams precizēt ANM plānā minēto, pārliecinoties, ka šie efektivitātes principi tiek ievēroti.

Komponente Nr.2. Digitālā transformācija

- ✓ ANM plāna Reformu un investīciju virziens Valsts pārvaldes, t.sk., pašvaldību digitālā transformācija aptver plašu pasākumu kopu ar fokusu uz valsts pārvaldes efektivitātes un datu atvērtības nodrošināšanu. Vienlaikus ANM plānā sniegtajai informācijai ir jābūt maksimāli precīzai ar akcentu uz konkrēto aktivitāšu rezultatīvajiem rādītājiem. Līdz ar to nepieciešams precizēt, ko minētie pasākumi dos tautsaimniecībai un kā tieši tie ietekmēs uzņēmējdarbības vidi. Šāda informācija ļaus pilnvērtīgi izvērtēt pasākumu ekonomisko un funkcionālo lietderīgumu un pievienoto vērtību.
- ✓ Valsts un pašvaldības digitālās transformācijas kompetenču spēju nodrošināšana ir būtisks pasākums produktivitātes celšanai. Vienlaikus nepieciešams precizēt, kādus tieši rezultātos rādītājus valsts pārvaldes un pašvaldību darbinieku digitālās kompetences un spēju paaugstināšana sasniegs un ko tas dos tautsaimniecībai (piemēram, pieprasījuma apstrādes un atbilžu gatavošanas laiks, cilvēkresursu optimizēšana utml.).
- ✓ ANM plāna Reformu un investīciju virzieni Uzņēmumu digitālā transformācija un inovācijas un Digitālās prasmes ir ļoti būtiski produktivitātes veicināšanai. Nenoliedzot digitālās transformācijas ārkārtīgu svarīgumu gan valsts, gan privātajā sektorā, jāatzīmē ANM plānā paredzēto mazu šī atbalsta potenciālo privātā sektora saņēmēju skaitu (atbalsts paredzēts dažiem simtiem potenciālajiem uzņēmumiem pret 25 000 valsts pārvaldes atbalsta pārstāvjiem). Digitālais briedums un digitālo kompetenču trūkums valstī ir jautājums, kura risināšana prasa rūpīgu uzmanību. Turklāt, pie salīdzinoši neliela mērķa uzņēmumu skaita, samazinās arī atbalsta programmas efektivitāte, jo tiek patērēts ievērojams valsts iestāžu administratīvais resurss, attiecīgo programmu izstrādei un administrēšanai.
- ✓ ANM plāna Reformu un investīciju virziena Digitālās infrastruktūras transformācija aprakstā būtu nepieciešams paskaidrot plānā minēto, ka Latvija ir gatava agrīnai 5G ieviešanai. Ja ir pieejams šī projekta ieviešanas sociāl-ekonomiskais izvērtējums, nepieciešams iekļaut attiecīgo atsauci un informācijas avotu. Jāatzīmē, ka 5G projekta

- īstenošana ir liels izaicinājums visās ES dalībvalstīs, līdz ar to, vērtējot projekta ieviešanas aspektus, nepieciešams apzināt pastāvošos riskus, t.sk. apzinoties arī citu valstu pieredzi.
- ✓ ANM plānā ir minēts, ka Latvijā fiksēto platjoslas pakalpojumu abonēšanas kopējais apjoms ir nemainīgs (60%), kas saistīts ar komerciālās dzīvotspējas trūkumu. Vienlaikus Latvijā ir plaši pieejams 4G pārklājums, kas pēc būtības apmierina esošo pieprasījumu valstī. Tajā pašā laikā, plānā ir piedāvāts turpmāk attīstīt elektronisko sakaru tīklu infrastruktūru teritorijās, kur komersantiem trūkst motivācijas to darīt. Ja ir plānots ar citu pasākumu palīdzību veicināt iedzīvotāju skaita palielināšanu 5G projekta attīstības teritorijās, tad attiecīgo sasaisti starp jaunas infrastruktūras izbūvi un ekonomisko aktivitāti veicinošiem pasākumiem (kuri nodrošinās pieprasījumu pēc šīs infrastruktūras un to noslodzi) būtiski iekļaut arī ANM plānā.
 - ✓ ANM plānu nepieciešams papildināt ar informāciju par 5G projekta ekonomiskiem apsvērumiem un tā ietekmi uz produktivitāti. Jāatzīmē, ka viens no infrastruktūras efektīvas izmantošanas priekšnosacījumiem ir adekvāta noslodze. Ņemot vērā Latvijas iedzīvotāju skaitu un populācijas izmaiņu tendenci pēdējos gados, esošās infrastruktūras izmantošanas intensitātes paaugstināšana, attiecīgi samazinot sniegtā pakalpojuma cenu, ir būtisks uzdevums. Nepieciešams atspoguļot, kāda atdeve no projekta ir plānota, kā tas ietekmēs jau esošo infrastruktūru un tās uzturēšanas izmaksas (novērtējot risku esošās infrastruktūras noslodzes kritumam, t.sk., vērtējot investīcijas, kurām nav beidzies atmaksāšanas periods). Vienlaikus, ņemot vērā, ka 5G projektam ir pārrobežu ietekme nepieciešams aprakstīt iespējamus riskus, kas saistīti ar projekta realizēšanas kavējumiem citās valstīs.
 - ✓ ANM plānā ir minēts, ka gandrīz 20% māsaimniecību lauku apvidos nav fiksētu platjoslas savienojumu ar ātrumu virs 30 Mb/s. Vienlaikus nav sniegta pārlicinoša argumentācija vai fiksētu platjoslas savienojumu izbūve attiecīgajā situācijā būtu lietderīga, ņemot vērā investīciju apmēru, it īpaši ņemot vērā iepriekš minēto plaši pieejamo 4G pārklājumu.
 - ✓ Dokumentā ir sniegta informācija par ES plāniem attiecībā uz 5G pārklājuma nodrošināšanu. Būtu lietderīgi sniegt informāciju arī par citu ES dalībvalstu progresu un statusu 5G projekta virzībā.
 - ✓ No ANM plānā sniegtās informācijas nav viennozīmīgi skaidrs, kāpēc 5G projekta realizēšanai būtu izmantojams ANM finansējums, nevis CEF (Connecting Europe Facility), kas ir speciāli domāts finanšu resurss sakaru infrastruktūras projektu ar pārrobežu nozīmi izbūvei. Būtu nepieciešams attiecīgs skaidrojums.
 - ✓ Dokumentā autori norāda, ka 5G projekta ieguldījumu atdeve līdz 2025.gadam būs diezgan zema. Ņemot vērā ANM plāna mērķi nodrošināt Covid-19 izraisītās krīzes seku pārvarēšanu, nepieciešams iekļaut skaidrojumu vai attiecīga projekta finansēšana no ANM līdzekļiem būtu atbilstoša.
 - ✓ ANM plānā ir minēts, ka veiksmīgu investīciju rezultātā tiks radīts konkurētspējīgs pamats turpmākai ekonomikas attīstībai. Vienlaikus trūkst informācijas un sasaistes ar citiem pasākumiem, kuri nodrošinās atbilstošu iedzīvotāju skaitu attiecīgās infrastruktūras lietošanai, kā arī nav skaidrs šādu pasākumu realizēšanas grafiks.

Komponente Nr.3. Nevienlīdzības mazināšana

- ✓ ANM plāna pasākuma Pašvaldību kapacitātes stiprināšana to darbības efektivitātes un kvalitātes uzlabošanai apraksts ir ļoti vispārīgs un neļauj pārliecināties par ierosināto aktivitāšu rezultatīvajiem rādītājiem un snieguma efektivitāti.

- ✓ ANM plānā ir minēts, ka kvalitatīvas izglītības nodrošināšanai ir nepieciešams atbilstošs materiāltehnisks nodrošinājums. Nenoliedzot materiāltehniskā nodrošinājuma svarīgumu, būtiski atzīmēt, ka izglītības kvalitātes līmenis reģionos samazinās dēļ iedzīvotāju skaita lejupslīdes un nepietiekamas skolotāju pieejamības. Ņemot vērā attiecīgo ciešu korelāciju, dokumentu nepieciešams papildināt ar detalizētāku informāciju par to, kā tiks risinātas augstāk minētās problēmas.
- ✓ Nepieciešams precizēt dokumentā minēto plānoto iedzīvotāju skaita kritumu 2030.gadā, norādot pret kuru periodu attiecīgais kritums no 10% līdz 25% ir plānots, kā arī norādot atsauci uz informācijas avotu. Svarīgi sasaistīt šajā rindkopā atspoguļoto prognozi, ka jaunu autoceļu lietotāju skaits nepieaugs ar citiem ANM plānā norādītajiem pieņēmumiem, piemēram, Administratīvi teritoriālās reformas bloka pasākumi plāno veicināt ekonomisko aktivitāti un dzīves fonda attīstību, ieguldot tajā ANM līdzekļus, attiecīgi veicinot arī cilvēku skaita pieaugumu attiecīgajos reģionālajos centros. Būtiski nepieļaut pretrunas starp dažādiem ANM plāna pasākumiem, to pieņēmumiem un rezultatīvo rādītāju prognozēm.
- ✓ Nepieciešams papildināt ANM plānu ar plašāku skaidrojumu (vai atsaukumi uz izvērtējumu), pamatojot, kā tieši jaunu īres mājokļu izveides risinājums nodrošinās lielāku cilvēku skaitu ar mājokļiem. Būtu jānorāda, kādi vēl alternatīvie risinājumi vai šī risinājuma alternatīvie aspekti ir iespējami un kāpēc izvirzītais risinājums tiek uzskatīts par optimālo. Piemēram, kāpēc nebūtu atbalstāma esošo neizmantojamo ēku renovācija un tālāk nodošana īrei? Kāda būs šī pasākuma ietekme uz pašvaldībās šobrīd esošajām neizmantojamajām ēkām un to uzturēšanas izmaksām? Kāpēc, piemēram, līdzekļi nebūtu novirzāmi garantijas fonda izveidei mājokļa iegādei iedzīvotājiem ar salīdzinoši zemu pirktspēju? Neskatoties uz to, ka sniegta informācija par plānoto sadarbības līguma noslēgšanu ar privātajiem subjektiem, nav skaidrs, kādi tiem būs paredzēti pienākumi un tiesības, nodrošinot īres mājokļus pasākuma mērķa auditorijai.
- ✓ Neskatoties uz to, ka ANM plānā ir sniegta informācija par pasākuma plānoto skaņošanu ar Eiropas Komisiju atbilstoši valsts atbalsta vērtēšanas prasībām, būtu nepieciešams papildināt ANM plānu ar skaidrojumu vai un kā tika vērtēti riski saistībā ar īres mājokļu pieejamību par cenu zemāku nekā tirgus cena. Proti, vai šāda iniciatīva nekropļos konkurenci īres tirgū un nav saistīta ar komercatbalsta riskiem Komercdarbības atbalsta kontroles likuma izpratnē.
- ✓ ANM plānā minētais pasākums, kas paredz ēku un infrastruktūras pielāgošanu to izmantošanai personām ar kustību traucējumiem, ir viennozīmīgi būtisks nevienlīdzības mazināšanai sabiedrībā. Vienlaikus dokumentā būtu svarīgi atspoguļot pamatojumu, kāpēc tieši ANM līdzekļi būtu atbilstošs finanšu avots šo pasākumu īstenošanai.
- ✓ Būtu nepieciešams papildināt ANM plānu ar plašāku informāciju, kas liecinātu par prognozēšanas rīka izstrādes projekta brieduma pakāpi.

Komponente Nr.4: Veselība

- ✓ ANM plānā aprakstītās veselības dimensijas aktivitātes ir nepārprotami svarīgas valsts veselības sistēmas pilnveidošanai. Neskatoties uz to, ka dokumentā pie pasākumu pamatojuma ir sniegta paskaidrojoša informācija par nozares politikas plānošanas dokumentu, būtu nepieciešams papildināt aprakstu ar to, kāda ir plānota katra konkrēta pasākuma social-ekonomiskā ietekme un kādus rezultātus tas palīdzēs sasniegt.

- ✓ ANM plānā aprakstītus pasākumus plānots finansēt no dažādiem finansēšanas avotiem. Būtu rekomendējams papildināt dokumentu ar skaidrojumu par aktivitāšu finansēšanu tieši no ANM līdzekļiem.
- ✓ Nenoliedzot ANM plāna veselības dimensijas pasākumu mērķu nozīmīgumu, reformu un investīciju virziens Cilvēkresursu nodrošinājums un prasmju pilnveide un reformu un investīciju virziens Veselības aprūpes ilgtspēja, pārvaldības stiprināšana, efektīva veselības aprūpes resursu izlietošana ir aprakstīts vispārīgi, kas neļauj pilnvērtīgi novērtēt iecerēto aktivitāšu potenciālo sniegumu.

Komponente Nr.5: Ekonomikas transformācija un produktivitātes reforma

- ✓ Nepieciešams papildināt ANM plānu ar detalizētāku skaidrojumu par reformas Augstskolu pārvaldības modeļa maiņas nodrošināšana pasākuma brieduma pakāpi un īstenošanas laika grafika saskanību ar ANM plāna laika grafiku. Dokuments paredz, ka valsts augstskolas ievieš iekšējās pārvaldības izmaiņas līdz 2026.gada beigām, vienlaikus ANM pasākuma rezultatīvie rādītāji ir saistīti ar šādu izmaiņu ieviešanu.
- ✓ Dokumentā ir minēts, ka tiks primāri atbalstītas augstākās gatavības augstskolu iniciatīvas. Būtu nepieciešams papildināt ANM plānu ar plašāku aprakstu, kādu sniegumu minētās iniciatīvas dos tautsaimniecībai un produktivitātei, kā arī minēt piemērus iespējamiem projektiem un iespējamās projektu kvalifikācijas kritērijus, izņemot to gatavības stadijas.

Aktivitāte 5.1. – Produktivitātes paaugstināšana caur investīciju apjoma palielināšanu P&A

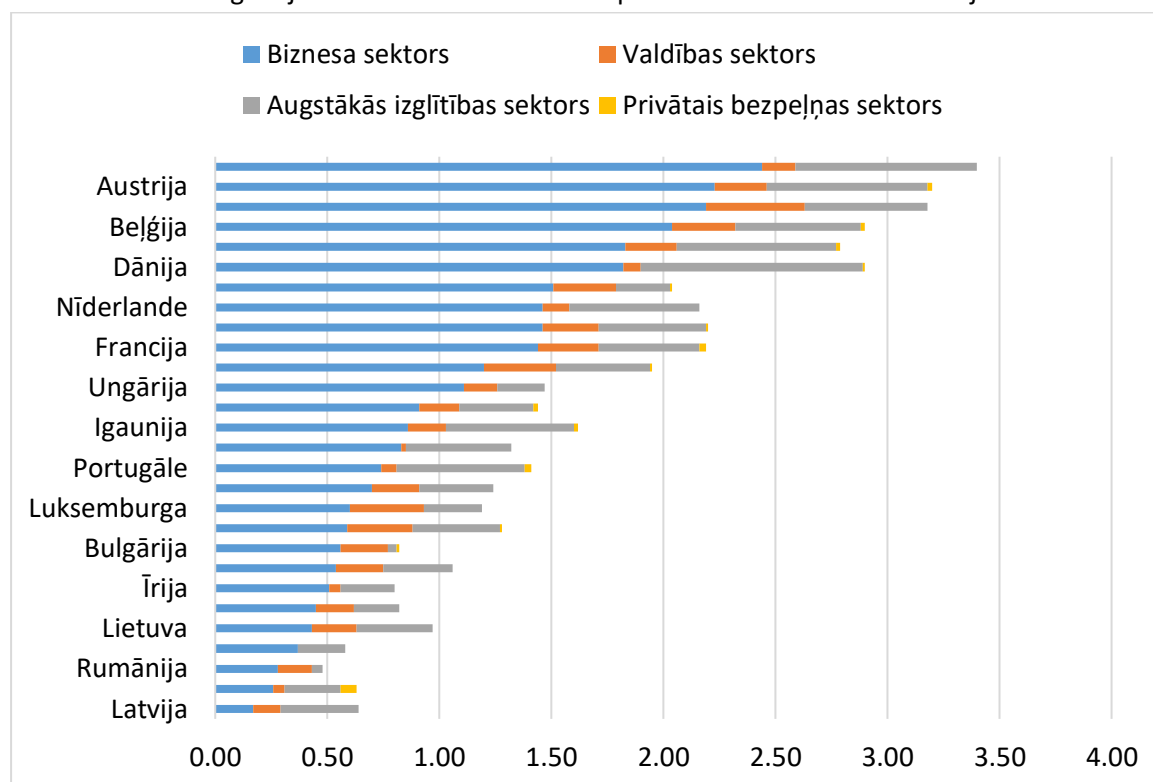
Lai pārvarētu Covid-19 radītās sekas, kā arī nodrošinātu Latvijas ekonomikas ilgtspējīgu attīstību, ir nepieciešams orientēties uz tautsaimniecības transformāciju uz augstāku pievienoto vērtību, produktivitāti un efektīvāku resursu izmantošanu. Viens no galvenajiem Latvijas tautsaimniecības attīstības izaicinājumiem ir zemā produktivitāte (IKP uz vienu nodarbināto). Lai gan produktivitātes izaugsmes dinamika Latvijā pēdējos gados ir bijusi straujāka nekā vidēji ES, joprojām saglabājas nozīmīga atpalicība salīdzinot ar ES augsti attīstītajām valstīm. Produktivitātes plaisas mazināšana var būt noteicošs konkurētspējas saglabāšanas priekšnosacījums ES vienotajā tirgū. Produktivitātes zemo līmeni lielā mērā nosaka mazs investīciju apjoms P&A, uzņēmēju vājās inovatīvās aktivitātes, esošo resursu neefektīva sadale, kā arī Latvijas uzņēmēju vājā dalība globālās vērtību ķēdēs.

Stabila ekonomikas izaugsme nav iespējama bez inovācijām. Savukārt, galvenie stūrakmeņi, kas balsta inovācijas ir:

- ✓ Cilvēku resursi (pētnieki un inženieri);
- ✓ Investīcijas (pētniecībā, attīstībā un inovācijās);
- ✓ Infrastruktūra (materiāli-tehniskā bāze, kas piemērota tehnoloģiju un produktu izstrādei, pārnesei un inovācijām);
- ✓ Specializācija, kooperācija un starptautiskā sadarbība.

Kā vairākkārt norādījusi ES Padome un EK, Latvija maz iegulda P&A, un tai ir ievērojams investīciju deficīts inovācijas jomā. 2019.gadā P&A paredzēto Latvijas izdevumu īpatsvars bija viens no

zemākajiem ES⁶ (17.att.), un pēdējo desmit gadu laikā šis rādītājs būtiski nav mainījies. Latvijai tiek rekomendēts uz ieguldījumiem vērsto ekonomikas politiku koncentrēt uz inovācijām.

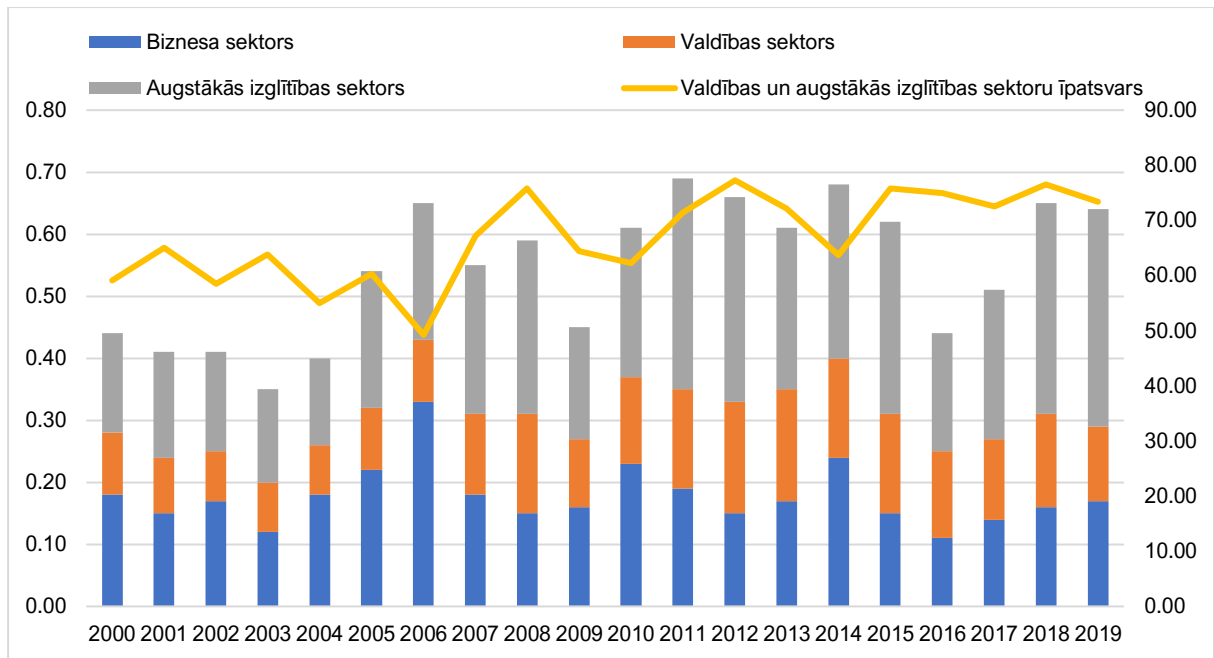
Avots: Eurostat

17.attēls. ES-27 valstu izdevumi P&A pa sektoriem, % no IKP, 2019.gads (provizoriski novērtētie dati)

Kā redzams 17.attēlā, tad Latvija ir unikālā situācijā ES kontekstā, jo aptuveni 74% no visiem izdevumiem P&A nāk no valdības sektora un augstākās izglītības sektora, kas apliecina finansējuma avotu nozīmīgumu, kā arī pašas valdības nozīmi inovācijas spējas attīstīšanā Latvijā. Vienlaikus, jāņem vērā situācija, ka šī statistika var būt nepilnīga, jo šī ziņojuma tapšanas ietvaros tika iegūta informācija, ka uzņēmumi Latvijā nepilnīgi aizpilda statistikas anketas attiecībā uz finansējumu, kas tiek ieguldīts P&A. Kopumā Eiropā ir novērojama tendence, jo lielāks kopējā finansējuma apjoms, jo lielāks biznesa sektora ieguldījums kopējos P&A izdevumos.

Latvijai izdevumi pētniecībai no privātā sektora vēsturiski ir bijuši salīdzinoši zemā līmenī (18.att.).

⁶ Pieejams: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/RD_E_GERDTOT_custom_428698/default/table?lang=en [Sk. 17.04.2021.]

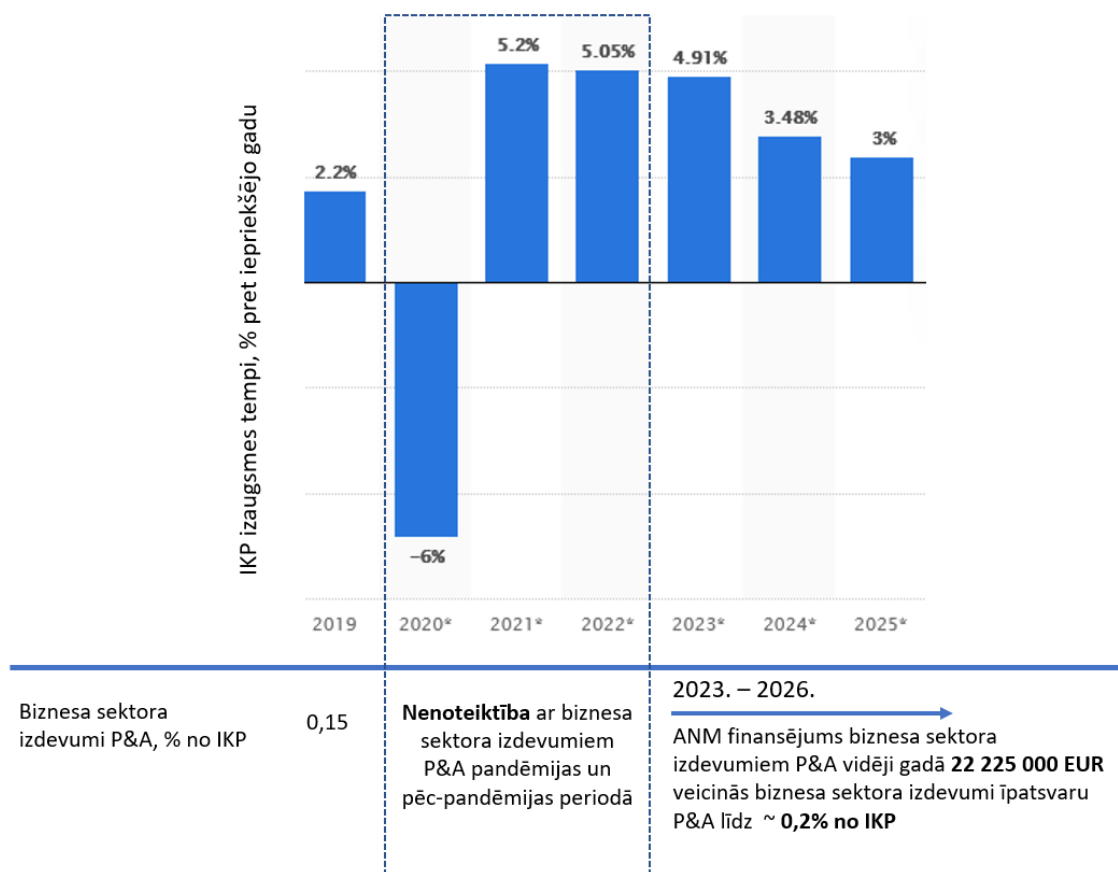
Avots: Eurostat

18.attēls. Latvijas izdevumi pētniecībai un attīstībai (P&A) sadalījumā pa sektoriem laika posmā no 2000. līdz 2019.gadam, % no IKP (kreisā ass) un valdības un augstākās izglītības sektoru īpatsvars kopējos izdevumos % (labā ass)

Latvijas kopējie izdevumi P&A būtiski atpaliek no NAP 2027 definētā mērķa rādītāja (1,5% no IKP). Ieguldījumi P&A Latvijā laikā no 2013. līdz 2019.gadam vidēji bija aptuveni 0,6% no IKP un to ikgadējā dinamika bija mērena. Saglabājoties esošām tendencēm izvirzītais mērķis P&A ieguldījumiem (1,5% no IKP) netiks sasniegts.

Sākotnējais Eiropas Savienības atveseļošanās un noturības mehānisma plāns Latvijai 2021. – 2026. gadam paredzēja vismaz 58 000 000 EUR privāto investīciju pētniecībā un attīstībā četru gadu griezumā, laika posmā no 2023. – 2026. gadam. Paredzētais finansējums provizoriski palielinātu privātās investīcijas par aptuveni 28% plānotajā periodā un ir uzskatāms par ievērojamu kāpumu privāto investīciju pieaugumā.

20.04.2021. pārskatītais ANM plāna finanšu piedāvājums paredz papildu finansējumu Ekonomikas transformācijai un produktivitātei 31 000 000 EUR apmērā, kas tiks novirzīti Inovāciju un privāto investīciju R&D veicināšanai. Šāds finansējuma pieaugums, kas provizoriski palielinātu privātās investīcijas par aptuveni 43% plānotajā periodā, ir uzskatāms par nozīmīgu biznesa sektora izdevumu P&A stimulu, un palīdzēs pietuvoties NAP 2027 mērķa sasniegšanai. Lai gan ANM atbalsts ir nozīmīgs biznesa sektora P&A izdevumiem un varētu palielināt to īpatsvaru IKP no 0,15% līdz 0,2%, tomēr NAP 2027 mērķa sasniegšana joprojām būs liels izaicinājums.

Avots: Statista, Eurostat, Autori

19.att. Latvijas IKP izaugsmes tempi un ANM atbalsts biznesa sektora izdevumiem P&A

Kritiski ir vērtējams fakts, ka finansējums privāto investīciju atbalstam pētniecībai un attīstībai sāksies tikai 2023.gadā, jo COVID-19 pandēmija pierādīja, ka daudziem uzņēmumiem tas ir kritisks laiks un investīcijas pētniecībā un attīstībā ir apdraudētas. Provizoriskie dati par 2019.gadu liecina, ka daudzās ES valstīs privāto investīciju īpatsvars kopējos pētniecības un attīstības izdevumos ir samazinājies, ar izņēmumiem tādās valstīs, piemēram, kā Vācijā, Austrijā un Zviedrijā, kuras jau bija ES līderes šajā rādītājā.

Starptautiskā pieredze pierāda, ka sekmīga un efektīva inovācija, īpaši krīzes apstākļos valstīs ar mazu iekšējo tirgu (mazu ekonomiku), kurām pieder arī Latvija, nav iespējama bez valsts un pašvaldību finansiālā atbalsta. It īpaši tas attiecināms uz publiski pieejamas inovāciju infrastruktūras izveidi, jo mazajās valstīs ir salīdzinoši mazs skaits lielo uzņēmumu, kas spētu veidot savus privātos P&A centrus ar tehnoloģiju pārnesi un inovācijai nepieciešamo infrastruktūru. Eiropas Savienības atvēršanās un noturības mehānisms plāns Latvijai 2021. – 2026. gadam veicinās privātās investīcijas pētniecībā un attīstībā. Lai gan ir izdevies ievērojami palielināt finansējuma apmēru, kas paredzēts privāto investīciju veicināšanai P&A, un tas veicinās virzību uz NAP 2027 mērķa sasniegšanu.

Komponente Nr.6: Likuma vara

- ✓ Nepieciešams izvērtēt iespēju papildināt komponentes rezultātos rādītājus arī ar aspektiem, kuri raksturo produktivitāti un ekonomikas izaugsmi, kā arī konkrēto pasākumu aktivitātes sasaistīt ar to ietekmi uz tautsaimniecību.
- ✓ Svarīgi sniegt plašāku paskaidrojumu, kāpēc nav iespējams īstenot Publiskās pārvaldes modernizācijas pasākumu ieceri uz kādas no esošajām izglītības iestāžu bāzes, tādējādi nodrošinot efektīvāku resursu izmantošanu, sasniedzot nosprausto mērķi. Piemēram, kāpēc nav iespējams izmantot šobrīd izglītības iestāžu rīcībā esošās telpas un ir nepieciešams veidot jaunu infrastruktūru. Papildus jāatzīmē, ka jaunas institūcijas izveide pati par sevi nevar būt uzskatīta par reformas ieguvumu.
- ✓ Būtu nepieciešams papildināt ANM plānu ar plašāku aprakstu par to, kādas institūcijas ir šobrīd atbildīgas par kompetences pilnveidošanu tiesnešiem, prokuroriem un izmeklētājiem, kā arī ar pamatojumu, kāpēc nav iespējams turpināt izmantot esošo Latvijas Tiesnešu mācību centru vai pilnveidot to tālāk. Nepieciešams sniegt arī skaidrojumu, cik lielā mērā publiskās pārvaldes inovācijas eko-sistēmas attīstībai tiks izmantota jau esošā infrastruktūra un telpas.
- ✓ ANM plānā nepieciešams sniegt plašāku aprakstu par pasākuma Nevalstisko organizāciju izaugsme sociālās drošības pārstāvniecības stiprināšanai un sabiedrības interešu uzraudzībai aktivitātēm un to rezultātīvajiem rādītājiem, lai būtu iespēja novērtēt to efektivitāti.
- ✓ Svarīgi papildināt ANM plānu ar informāciju, kas pamato tieši ANM līdzekļu piesaistes nepieciešamību pasākumu realizācijai.

Secinājumu un priekšlikumu kopsavilkums

ANM makroekonomiskās ietekmes novērtējums

1. Lai īstenotos LV PEAK izstrādātais paātrinājuma scenārijs, nepieciešams gudri ieguldīt publiskos līdzekļus ekonomikas kapacitātes noturēšanai īstermiņā un ekonomikas transformācijas pasākumiem vidējā un ilgtermiņā.
2. ANM ir būtiska loma paātrinājuma scenārija īstenošanā. ANM sastāda aptuveni 10% no Latvijai visiem pieejamajiem publiskajiem līdzekļiem nākamajos 7-8 gados vai 6,7% no 2020.gada IKP apjoma. Vienlaikus jāatzīmē, ka ANM ir tikai viens no publisko līdzekļu pieejamajiem avotiem nākamajos 7-8 gados un tāpēc to ir jāvērtē kontekstā ar citām investīcijām.
3. Ekspertu panelis kopumā piekrīt Finanšu ministrijas ANM makroekonomiskajam novērtējumam. Vienlaikus, tas ir uzskatāms par sākotnējo novērtējumu, jo aprēķini ir veikti, balstoties nevis uz ANM projektu izvērtējumu, bet uz minētā plāna komponentu prognozēto ieguldījumu analīzi. Bez tam, ANM investīcijas ir jāvērtē sinerģijā ar citiem ieguldījumu veidiem, piemēram, ES struktūrfondu un Rail Baltica investīcijām.
4. ANM plānam ir pozitīva ietekme uz produktivitāti un tas samazina investīciju plaisu. Produktivitātes kāpumu lielā mērā noteiks ANM investīciju struktūra. Īpaši jānorāda, ka produktivitātes palielināšanai būtiska nozīme ir ieguldījumiem P&A un jauno tehnoloģiju attīstībai, kas pēc Finanšu ministrijas vērtējuma veido vien 5% no kopējām ANM investīcijām.
5. Viens no būtiskākajiem ANM īstenošanas riskiem ir saistāms ar būvniecības nozares "pārkaršanu", ņemot vērā lielos plānotos ieguldījuma apjomus ekonomikā nākamajos 7-8 gados, tai skaitā arī Rail Baltica būvniecību. Tāpēc ir būtiski noteikt, kā tas ietekmēs darbaspēka un būvmateriālu izmaksas un iespējams būtu lietderīgi, konkurences nodrošināšanai, uz laiku plašāk atļaut iesaistīt būvniecībā ārvalstu kompānijas.
6. Publisko infrastruktūras projektu realizēšana nodrošina spēcīgu impulsu ekonomiskai aktivitātei īstermiņā un vidējā termiņā, kā arī ievērojami veicina ekonomisku attīstību ilgtermiņā. Tomēr, jāņem vērā, ka slikta projektu pārvaldība, t.sk., plānošana, atlase un ieviešana, rada ekonomikai ievērojamus riskus. Lielāks efekts ir panākams stratēģiski un sinerģiski ieguldot gan īstermiņam, gan vidējam termiņam pieejamos publiskos finanšu līdzekļus, pamatojoties uz tādiem valsts atbalsta kritērijiem, kuri stimulētu ekonomikas transformāciju uz augstāku pievienoto vērtību.
7. Redzot, ka nākotnē darba tirgū saasināsies darbaspēka nepietiekamības problēma, ir nepieciešams stiprināt pieaugušo izglītības sistēmu, lai nodrošinātu darbaspēka pāreju no neproduktīvām jomām uz augošām nozarēm. Pieaugušo izglītības sistēmas efektivitātei būs nozīmīga loma arī Covid-19 negatīvo seku mazināšanā un kopējā tautsaimniecības produktivitātes līmeņa paaugstināšanā. Jāveicina darbaspēka pāreja no nozarēm, kas piedzīvo apjomīgu kritumu un visticamāk ilgstoši neatgūs pirmskrīzes līmeni uz nozarēm, kas turpina augt arī pandēmijas izplatības apstākļos. Ņemot vērā augstāk minēto, saistībā ar ANM, būtu apsverama iespēja palielināt ieguldījumu daļu cilvēkkapitāla attīstībā, kura šobrīd ANM struktūrā veido salīdzinoši nelielu proporciju – 10 procentus.

ANM fiskālās ietekmes novērtējums

8. ANM plāns formāli ir fiskāli neitrāls, jo ANM finanšu līdzekļi budžetā tiek ieskaitīti kā ES granti. Tomēr ANM programmai ir nenoliedzami pozitīva ietekme uz valsts budžetu, kuru ir grūti kvantificēt. Tiešā fiskālā ietekme veidojas, ANM līdzekļiem aizstājot citus budžeta līdzekļus, lai veiktu nepieciešamos izdevumus un veicinot Latvijas ekonomikas izaugsmi, vienlaicīgi palielinot nodokļu bāzi un nodokļu ieņēmumus. Netiešā pozitīvā fiskālā ietekme iedarbosies vidējā termiņā, kad investīcijas rezultēsies potenciālā un arī reālā IKP pieaugumā, kas savukārt palielina nodokļu ieņēmumus.
9. Pēc vienkāršotas FDP ekspertu prognozes, no 2022.gada līdz 2026.gadam, ANM programma varētu palielināt budžeta ieņēmumus par vairāk kā 500 miljoniem eiro.
10. Lai nodrošinātu finansējumu ANM programmai, ES pirmo reizi izlaidīs vidēja un ilgtermiņa obligācijas tik lielā apjomā. Tas ir pirmais nozīmīgais solis ES fiskālā centralizācijā. Jaunajām obligācijām ir potenciāls izmainīt pasaules vērtspapīru tirgus arhitektūru un stiprināt eiro kā nozīmīgas rezerves valūtas lomu.
11. Obligāciju atmaksu šobrīd paredzēts segt no regulārajiem ES pašu ieņēmumiem. Ir pamats cerēt, ka izlaistās obligācijas vienkārši tiks refinansētas starptautiskajos finanšu tirgos. Tomēr, pastāv risks, ka ES dalībvalstīm būs jāsedz obligāciju atmaksu no saviem budžetiem, ja augstāk minētie divi finanšu avoti nebūs izmantojami. Pastāv arī citi riski, kuru rezultātā ANM programma var izvērsties ne tik pozitīva Latvijai no fiskālā aspekta.

ANM atbilstības novērtējums

KOMPONENTE 1: KLIMATA PĀRMAIŅAS UN VIDES ILGTSPĒJA

12. Energoefektivitātes uzlabo gan labklājību, samazinot importa energoresursu patēriņu, gan veicina klimata mērķu sasniegšanu. Tomēr šajā jomā vajadzētu lielākas ambīcijas. Piemēram, ambīciju trūkst energoefektivitātes uzlabošanas programmai, īpaši ēku siltināšanas plāni ir pieticīgi. Vienlaikus, pietrūkst ambīciju atjaunojamo energoresursu plašākā izmantošanā.
13. Atsevišķi projekti šķiet nedaudz pievilkti klimata mērķiem. Reformu efekts nav pietiekoši pierādīts. Vienlaikus trūkst informācijas par alternatīvo projektu izvērtējumu pieteikto mērķu sasniegšanai.
14. Plānā nav ņemts vērā Latvijas uzņēmumu potenciāls, piemēram, sabiedriskā elektrotransporta (elektroautobusi) attīstībā. Izvēlētie virzieni ir principā korekti, bet izvēlētie pasākumi, izņemot relatīvi nelielu komponenti energoefektivitātes paaugstināšanu uzņēmējdarbībā, nenes jaunu dinamiku.
15. Nepieciešams saglabāt finansējumu meža ekosistēmu noturības un vērtības celšanai. Pieteiktie projekti daļēji risina CO2 izmešu samazināšanas problēmas, tomēr ir nepieciešama arī Latvijas artava globālā izmešu absorbēšanas procesā. Šinī kontekstā ir kritiski vērtējama atbalsta neiekļaušana meža ekosistēmu noturības un vērtības celšanai. Latvijai ir milzīga pieredze mežsaimniecībā un meža selekcijā, kurai ir potenciāls attīstīties gan par eksportspējīgu nozari un arī kāpināt Latvijas mežaudžu kvalitāti, nemaz nerunājot par meža unikālo spēju absorbēt CO2 izmešus.
16. Nepieciešams paredzēt finansējumu valsts nozīmes pilsētu sabiedriskā transporta sistēmu pilnveidošanai, kas veicinātu CO2 izmešu samazināšanu.

17. Nepieciešams konkretizēt elektroenerģijas pārvaldes un sadales tīklu modernizācijas sadaļu, izvairoties no tarifu sadārdzināšanās.

KOMPONENTE 2: DIGITĀLĀ TRANSFORMĀCIJA

18. Kopumā komponentes aktivitātes atbilst Latvijas ekonomikas prioritātēm, taču ir bažas par naudas izlietojuma efektivitāti. Tādēļ atbilstība būs atkarīga no investīciju efektivitāti.
19. Pārāk liels fokuss uz valsts pārvaldes digitālo transformāciju, maz uz infrastruktūru, pie tam nepietiekami tiek atbalstīta uzņēmumu, it īpaši MVU digitālā transformācija. Digitālo prasmju uzlabošanas pasākumu efekts nav pietiekoši izvērtēts.
20. Bažas rada valsts pārvaldes digitālā transformācija. Vairāki IKT projekti, ko realizējusi valsts iestādes (e-skola, e-veselība, eis) ir zemas vai ļoti zemas kvalitātes. Ir acīmredzama nepieciešamība reformēt IKT projektu ieviešanas vadību valsts sektorā. Pieteikto projektu mērķis patiesībā vairāk izskatās pēc "līdzekļu apgūšanas", nav skaidrības vai to mērķu sasniegšana ir samērīga ar izdevumiem.
21. Jārod līdzsvars starp atbalstu publiskā sektora un privātā sektora operatoriem, pašlaik tas nav proporcionāls. Privātajam sektoram un iedzīvotājiem būtu jāsaņem lielākā daļa atbalsta, lai sasniegtu mērķus. Proportcionāli lielākām investīcijām būtu jābūt cilvēku resursos, digitālajās prasmēs un datu risinājumos, bet mazāk uz konvencionālajām valsts pārvaldības info sistēmām.
22. Nepieciešams atbalsts augstākā līmeņa digitālo prasmju attīstības programmām konkrētām nozarēm un profesijām pēc uzņēmuma pieprasījuma. Nepieciešamas specifiskas programmas, kas ir orientētas uz mazo un vidējo uzņēmumu īpašnieku, vadītāju izpratnes celšanu IT jautājumos.

KOMPONENTE 3: NEVIENLĪDZĪBAS MAZINĀŠANA

23. Nevienlīdzības mazināšanas blokā savienota ekonomiskās aktivitātes veicināšana un sociālo pakalpojumu pieejamības nodrošināšana. Virzieni ir korekti, bet ir risks, ka nevienlīdzības mazināšana netiks sasniegta. Kopumā komponente atbilst Latvijas ekonomikas attīstības prioritātēm, bet trūkst alternatīvu projektu izvērtējums nosprausto mērķu sasniegšanai. Piemēram, nav izvērtētas alternatīvas zemas īres mājokļu būvniecībai.
24. Grūti ir sasaistīt nevienlīdzības mazināšanu ar administratīvi teritoriālo reformu. Atbalsts reģionālajai reformai fragmentēts un var dot mazu efektu, būtu vēlama lielāka koncentrācija. Nepieciešams atbalsts pašvaldību pakalpojumu efektivitātes paaugstināšanai.
25. Komponente ir vairāk orientēta uz reģionālo politiku, administratīvo reformu, atbalstu uzņēmējiem, nevis nevienlīdzības mazināšanu. Salīdzinoši maza komponentes daļa ir mērķēta uz tiešajiem adresātiem - cilvēkiem ar zemiem ienākumiem vai kustības traucējumiem. Lai arī reģionālie ceļi un publiskā infrastruktūra ir svarīgi reģionālās nevienlīdzības mazināšanai, tā pārsvarā nemazina visvairāk neaizsargātos iedzīvotājus. Piemēram, nabadzīgākajiem reģionu iedzīvotājiem nav auto, līdz ar to, ievērojamas investīcijas ceļos tos neietekmēs. Iespējams, noderīgāk būtu ieviest "transporta pēc pieprasījumā" shēmu, kas nodrošina sabiedriskos transporta pakalpojumus tieši nabadzīgajiem iedzīvotājiem.

26. "Prognozēšanas rīka izstrāde" būtu jāveic Labklājības ministrijai ar iekšējiem resursiem. Latvijā ir pietiekoši daudz speciālistu, kas beiguši labākās pasaules augstskolas un spēj veikt līdzīgus darbus ar mazākām izmaksām. Šādi dārgi projekti mazina iedzīvotāju uzticību valsts institūcijām.
27. Netiek risinātas tādas dziļas sistēmiskas problēmas kā dzimumu nevienlīdzība atalgojuma un sociālā nodrošinājuma kontekstā, veselības aprūpes pakalpojumu savlaicīga pieejamība iedzīvotājiem ar zemiem ienākumiem, u.c. Kā rezultatīvais rādītājs nav iekļauts "Džini indekss", kas ļautu jēgpilni pieiet nevienlīdzības problēmu risināšanas mērķiem un rezultātiem.
28. Nevienlīdzības mazināšanu jārealizē veicinot labi apmaksātu darba vietu veidošanu un darbaspēka kvalifikācijas paaugstināšanu, nevis ar sociālajiem pabalstiem.

KOMPONENTE 4: VESELĪBA

29. Reforma nav ambicioza. Nav pierādījumu, ka tiks sasniegti ievērojami rezultāti. Neskatoties un to, ka sniegts plašs nozares politikas plānošanas dokumenta apraksts, nav atspoguļots šo daudzo pasākumu sniegums.
30. Plāns neparedz pasākumus, kas novērstu disonansi starp medicīnas personāla kvalifikāciju un adekvātu atalgojumu un sistēmiskas pieejas trūkumu visā veselības aprūpes vidē (to pat nevar saukt par sistēmu).
31. Komponentē trūkst sistēmisku risinājumu, kā palielināt darba tirgū veselības aprūpes speciālistu skaitu, kā samazināt pacientu gaidīšanas laiku rindās.
32. Infrastruktūras uzlabojumi, ir svarīgi, bet veselības nozarē lielākais izaicinājums ir darbinieku piesaiste un noturēšana, kā arī paaudžu maiņa. Šajā ziņā plāns būtiskus uzlabojumus nesniedz.
33. Nepieciešams papildināt pētniecības finansējumu sabiedrības veselības jautājumos.

KOMPONENTE 5: EKONOMIKAS TRANSFORMĀCIJA UN PRODUKTIVITĀTES REFORMA

34. P&A finansējuma palielinājums ir ļoti būtisks ekonomikas izaugsmei. Galvenais risks - princips "vairāk naudas esošajā sistēmā" var nedarboties. Rezultāts būs saistīts ar izlietojuma efektivitāti.
35. Reformu virziens 5.1. ekspertu ieskatā ir atbalstāms, tajā var sagaidīt pozitīvo ietekmi. Bažas rada reformu virziens 5.2. Tas neatstāj būtisku ietekmi uz ekonomikas transformāciju, ietekme varētu būt arī negatīva.
36. Lai gan ANM paredzēts finansējums produktivitātes paaugstināšanai caur investīciju apjoma palielināšanu P&A, vienlaikus tiek plānotas būtiskas pārmaiņas izglītības un zinātnes institūciju pārvaldības modeļos. Pastāv risks, ka zinātnes un izglītības pārvaldības pārmaiņu realizēšana vienlaikus ar prognozējamu pieprasījuma pieaugumu pēc zinātniski praktiskiem risinājumiem rūpniecībā, varētu nesniegt gaidīto pozitīvo efektu. Pārvaldības modeļu transformācijas procesi zinātniskās un izglītības institūcijās praktiski skar, t.sk., zinātniskā darba organizāciju, zinātnieku kolektīvu un zināšanu pēctecības jautājumus pārmaiņu laikā, mazinot institūciju zinātniskā darba jaudu.

37. Nepieciešams aktīvāk stimulēt uzņēmumu, t.sk., ar valsts kapitāla daļām iesaisti P&A projektos sadarbībā ar augstskolām lietišķo pētījumu jomā. Augstskolu pārvaldības modeļa maiņa nedrīkst samazināt to autonomiju.
38. Klasteru programma Latvijā jau ir iepriekš realizēta, bet trūkst izpētes vai tā ir devusi plānoto efektu. Šobrīd prognozētais piensums privātā sektora P&A investīciju ziņā izskatās minimāls. Papildus tam, nav skaidrs, kā šos mērķus var sasniegt, ja netiek risināts jautājums par zinātnieku skaita palielināšanu, kas arvien ir zemākais ES.
39. Jāmaina pieeja industriālo parku attīstīšanā. Pašvaldībai loma būtu zemes sakārtošana – inženierkomunikācijas un ceļi. Uzņēmēju loma – izbūvēt industriālās ēkas, tās apsaimniekot un izīrēt. Uzņēmēji ir gatavi ieguldīt reģionos.
40. ES ANM komponentes, it īpaši Klimata pārmaiņas un ilgtspēja, kā arī Digitālā transformācija ietver aktivitātes, kuru realizācijai būs nepieciešami zinātnē balstīti risinājumi, līdz ar to papildus zinātnes tiešajam finansējumam, caur šīm komponentēm tiks nodrošināti pasūtījumi praktiskiem rūpnieciskiem pētījumiem. Abās komponentēs paredzēts finansējums pētniecības un inovāciju aktivitātēm, t.sk., rūpnieciskiem pētījumiem, tehnoloģisku shēmu izstrādei, skicēm, ekonomiskā pamatojuma aprēķiniem, eksperimentālajām izstrādēm, priekš izpētei u.c.
41. Attiecībā uz pilnvērtīga inovāciju sistēmas pārvaldības modeļa izstrādi un darbināšanu - šo projektu būtu pareizāk finansēt no iesaistīto institūciju iekšējiem resursiem vai valsts budžeta.

KOMPONENTE 6: LIKUMA VARA

42. Komponentē plānotie pasākumi ir vērsti uz uzņēmējdarbības vides uzlabošanu, līdz ar to vērtējami pozitīvi. Tomēr ar vienreizējām investīcijām ir grūti būtiski uzlabot valsts pārvaldes kvalitāti, pat ja tās uzlabošana atbilst prioritātēm.
43. Komponentei raksturīga liela sadrumstalotība pie nelieliem resursiem. Diemžēl - liela daļa virzienu vairāk ir deklarāciju līmenī.
44. Komponentē trūkst reālu plānu ēnu ekonomikas apkarošanai. Nav pārlicības, ka reformu rezultātā ēnu ekonomika būtiski (vai vispār) samazināsies. Piemēram, publiskajos iepirkumos prevalē zemākās cenas princips, kas vistiešākajā veidā pieļauj ēnu ekonomikas pastāvēšanu.
45. Stipra valsts pārvalde veicina arī ekonomikas izaugsmi. Vienlaikus ANM plānā iztrūkst sasaiste starp vairākiem likuma varas pasākumiem un izaugsmi veicinošo produktivitāti.